

Kultur bizitzaren azterketa kualitatiboa Gipuzkoan

Gipuzkoako lurraldean eskualdekako kultur bizitzaren azterketa kualitatiboa eta ekimenen ugaritasunak eragiten duen gain-produkzioa aztertu eta beronek sor dezakeen kolapsoa eta atomizazioak dakarren arriskuaren neurketa
474/2008 Foru Agindua

Sarrera

Euskaraz sortu, hedatu eta transmititzen den kulturaren egoera politikoa lantzen du txosten honek. Kultur bizitzaren azterketa kualitatiboa egin dugu, Gipuzkoako mugek barnean kokatua, baina ikerketaren objektua bera, euskarazko kultura, muga geografiko eta sozial horietatik kanpo ere bizi denez, ezin da marko orokorra kontutan hartu gabe ikerketa osaturik egin. Ezin, horrenbestez, euskal kulturaren oinarri den euskararen herria, hiztun komunitatea, Gipuzkoara soilik mugatu. Hala, bada, kultur politika publiko zein sozialez ari garela, ezin Gipuzkoako geografian dauden eragileak (politiko-instituzionalak eta zibilak) soilik kontuan hartu. Horregatik, aztertzen diren elementuak euskararen lurralde mailakoak dira, eta baita proposatzen diren politikak ere: administrazio eta eragile sozialentzat probetxuzkoak gerta daitezkeen arren, euskal kulturaren behar eta interes orokorreari erantzuten diete, beraz.

Halaberrezko orokortasun horrek markoa jartzen badigu ere, fokua objektu gehiago eta konketuagotara ekarri dugu, errealitatearen zehaztasunera jo eta kultur bizitzaren konplexutasuna atzeman asmoz. Horrela, lau eskalatan ikertu dugu euskal kultura:

- Gipuzkoa eskala
- Eskualde eskala: Debagoiena eta Buruntzaldea
- Herri eskala: Lasarte-Oria, Altzo, Azkoitia, Elgoibar eta Errenteria
- Esperientzien eskala: Bonberenea gaztetxea, Uztarría kultur koordinakundea, Gaztezulo aldizkaria, Zarauzko Euskal Jaia, Segurako Iparra-Hegoa jardunaldiak, Hernaniko Bertso Eskola eta Codesyntax enpresa.

Ikerketa gune bakoitza tokian tokikoa, zehatza eta autonomoa da. Baina norberaren berezitasun propioetatik haratago, kultur bizitza diagnostikatu eta biziberritzeko giltzarriak zeintzuk diren ikusteko analisi gune baliagarriak dira. Hori da zehazki ikerketaren helburu orokorra. Metodologiari dagokionean, ikerketa kualitatiboa da honako hau. Gipuzkoan diharduten 127 aditu eta aritu elkarrizketatu ditugu (orotara 200 ordu grabazioetan), administrazio publikokoak, teknikariak, gizarte eragileak eta sortzaileak tartean direla. Elkarrizketek gidoi jakin bat izan dute oinarri eta gidoi horrek 12 analisi unitate ditu:

- euskal kulturaren diakronia
- produktuen nolakotasuna
- kultura eta politika

- kultur politikak
- euskal dimentsioa kultur politketan
- kultur dimentsioa euskararen politketan
- gizarte zibilaren eta administrazioaren arteko harremanak
- kultur politikaren gaineko bisio eta gune adostuen beharra
- produktuen merkaturatzea
- produktuen transmisioa
- gizarte aldaketak eta kultur identitatea
- euskal kulturaren berogailuen identifikazioa

Horien azterketatik diagnosi kualitatiboa osatu da. Txostenean jasotzen diren ideiak eta proposamenak informatzaile kualifikatu multzo horren baitatik eratorriak dira.

Euskarazko kulturaren bizitza konplexua da, beste ezein kulturarena den heinean, eta bereizgarri propioak ditu gainera. Konplexutasun hori sinpletzea tentaldia izan daiteke errealitatea parametro ulergarri batzuetara ekartzeko, baina ez da hori oso ariketa oparoa izaten. Errealitatea konplexua bada konplexutasun horretan ikusi eta aztertu behar da. Barnean izan ditzakeen korapilo, paradoxa, bide zuzen eta kontraesanak atzeman eta erkatu behar dira. Ondoren, euskara erdigunean dela, hizkuntza eta kultura biziberritzeko neurri soziolinguistikoak oinarrian, eta, orobat, gizarte zibilaren eragiletza goi mailan, jasotako informazio guztia galbahetik iragazi eta etorkizuneko urratsak begitantzeko gai izango gara. Ausardiaz jokatzeko izan da gure hautua. Ausardiaz jokatu, ez egia bakar bat azalarazteko, hainbat ideia eta errealitatearen gaineko gogoeta konpartitua bultzatzeko baizik, eta, era berean, iritsi nahiko genukeen horretaranzko bidea marrazten joateko. Hori da txosten honen intentzioa.

Hauek izango dira txostenak jarraian landuko dituen atal nagusiak:

- Gipuzkoaren baldintza soziolinguistiko, politiko eta kulturalen egokitasuna euskarazko kultur politika beregain eta ausartak diseinatzeke
- Kultur bizitza: nolakoa den sortzen duguna, nola sortzen dugun eta nola hedatzen dugun
- Transmisioa eta merkatua: txanponaren bi aldeak
- Kultur politikak, euskal dimentsioaren argitan
- Administrazioa eta gizarte zibila: harremanak eta bisioa
- Iritsi nahiko genukeen horretara iristeko berogailuak
- Estrategiak eta ekinbideak

Gipuzkoa: euskararen lurraldea

Gipuzkoa dugu, dudarik gabe, Euskal Herriko guneko geografiko euskaldunena, bai mapa fisikoari begira, baita eremu sozio-kulturaleri begira ere. Gipuzkoa da era berean euskararen aldeko atxikimendua erakutsi duen komunitate erabakigarriena. Sustraitu, iraun, berri eta egokitu den euskal hiztunen komunitatearen zati garrantzitsu bat Gipuzkoan dago.

Gipuzkoan euskaldunak %49,1 dira (291.000), EAEko euskaldun guztien %26a (557.700 lagun). Euskaldun pasiboak, berriz, %15,6 dira, Kulturaren Euskal Behatokiaren 2008ko datuen arabera. Alegia, datu horien argira, %64k euskaraz daki edota ulertzen du. Euskal Herriko datuekin alderatuta, kontuan hartzeko moduko zifra da. Gipuzkoan bizi da, zifra proportzionalan, euskal hiztunen komunitatearen gehiengoa. Hori hala izanik, pentsatzekoa denez, euskal kulturaren sormenaren eta kontsumoaren zati handi bat Gipuzkoan bertan daukagu.

Gipuzkoako euskaldunen %64 inguruk (186.240 lagun) euskal musika erosi edo eta euskal kontzertuetara joan zen 2008. urtean. Hala jasotzen du 'Kultura ohiturak, praktikak eta kontsumoa, EAE-n, 2007/08' txostenak. Modu berean, %52,8a (154.000 bat lagun) euskarazko antzerkia ikustera joan zen eta %37,6ak (109.000 lagun) euskarazko liburuak irakurri zituen. Datu handiak dira inondik ere, aditu eta arituen pertzepzioekin erabat bat ez datozenak. Baina, egia da euskal kulturaren kontsumoa Gipuzkoan ematen dela bereziki, ez hainbeste euskaldun gipuzkoarrak euskal produktuekiko fideltasun edo kontsumo ohitura finkatua dutelako (Arabako euskaldun gutxien izanik, euskaldun kopuru horren ehuneko handiagoa da euskal produktuen kontsumitzailea), bai zik eta proportzionalki euskaldun-dentsitate handiena duelako.

Datu bakan hauek ikustea nahikoa da konturatzeko Gipuzkoak zein presentzia, indar, aukera, ingurune, zoru eta abagune duen euskarazko kulturaren eremuan aitzindari jokatzen. Berez, dagoeneko, hala da: bertan direlako euskarazko produkzio generik indartsuenak, sortzaile kopururik handiena eta kontsumitzaile gehienak, zifra absolutuetan. Ingurumaria honek guztiak garrantzitsu pentsatzera euskal kulturaren aldeko politika aktiboa eta berezkoa, nonbait izatekotan, Gipuzkoan bertan jarri behar dela abian. Aurrera egitekotan euskal kulturak, Gipuzkoako administrazio publikoari eta gizarte zibil autoeratuari dagokigu, lehenengo eta behin, euskarazko kultur politika bat adostu, diseinatu, abian jarri eta, helburuak lortu ahala, bidea erakusten joatea euskararen gainerako lurraldeetan ari diren eragileei eta administrazioei.

Erronka da Gipuzkoako eragileek aitzindaritzaren beren gain hartzea, eta lidergo hori euskal kulturaren oinarri diren euskararen herritar zein

“Gipuzkoari tokatzen zaio Eusko Jaurlari-tzari kulturaren eremuan bide bat markatzea, bai erakundeei eta baita eragileei ere. Herri arduratik, euskal kultura nahi badugu indartu, norbaitek hartu behar du lidergoa eta bidea egiten hasi. Une honetan Gipuzkoa da egin dezakeen bakarra”

1.66 solaskidea

eragile guztiekin konpartitzea. Gainditu egin behar dira iraganeko egitura zaharrak, lidergoak eskatzen du administrazioek naturalizaturiko errealitateak gainditzeko ausardia, euskal kulturaren unibertsoa osotasun bezala hartuta erabakitzea. Kultura politiko eraginkorrek ezaugarri horiek lituzke: aitzindaritzea, elkar hartuta aritzea, eta iparra euskararen herria delarik eragitea.

Ildo beretik, Gipuzkoa lurralde berritzailea izan liteke, jasangarritasuna eta ongizatea ipar duena, euskal kulturaren gune sinbolikoa dena. Lurraldean berezko nortasuna duten eskualdeak eta hiriak daude. Lurraldea antolatzeke eredu orekatua diseinatzea helburu bada, euskal kulturaren artikulazioa estrategikoa izan liteke.

Horretarako Gipuzkoako gizarte autoeratu eta administrazio publikoek bisio adostu bat barneratu, bilguneak finkatu eta praktika politiko eraginkor bat egiteko moduan egon beharko lirateke, euskal hiztun komunitate bat izan badelako, eta neurri batean bederen artikulatua dena. Alegia, bertako kideek badute elkarren arteko ezagutza eta pertenezia sentimendu kontzientea edo inkontzienteagoa. Minorizaturiko hizkuntza eta kultura baten aldeko politika positibo eta berrindartzaileak eginez, euskara eta euskarazko kultura aitzinaratzea, parametro bizigarriagoetara ekartzea lortuko da. Horrekin guztiarekin batera, eremu urriko beste hizkuntza eta kultura batzuen biziberritzeari begira ere, ekimen praktiko eredugarrien erakusle izaten jarrai dezakegu mundu gero eta globalizatuago honetan. Hurrengo hamarkadetan, izan ere, jatorrizko kulturen geroa bermatzen joatekotan, denok izango baitugu denon beharra, gero eta nabarmenago, gutako bakoitzaren etorkizuna gainera-koenak elikatuko edota mugatuko baitu.

Kultur bizitza: nolakoa den sortzen duguna, nola sortzen dugun eta nola hedatzen dugun

Nolakoa den sortzen duguna

Azken 30-40 urtean indar handia jarri da kultur diziplina guztietan, baina emaitzak ez dira berdinak denetan, izan ere garapen-ereduak diferenteak izan baitira: batzuk instituzionalagoak, bestetzuk zibilagoak; batzuk eratuagoak, bestetzuk atomizatuagoak. Ikerketan egiaztatuko dugu aldagai horiek badutela euskal kultur bizitza esplikatzen sendotasun teorikoa. Egiazki, ezin azaldu daiteke kulturaren garapen hori instituzioen eta gizarte zibil autoeratuaren ekarria kontutan izan gabe, sarriegitan nor bere aldetik, eta are bata besteari kontra, ibili bada ere.

Euskara hegemoniko izan den kultur adierazpide eta guneetan produktuen kalitate eta zabalkunde maila handiagoa izan da. Hori konstatazio argia da. Bertsolaritza kasu. Aldi berean, bi hizkuntzetan jardun duten kultur diziplinatan, gaztelera bihurtu da hegemoniko, bai sorkuntzan bai zabalkunde aukeretan. Antzerkia adibide.

Bi diziplina konkretu horien bilakaera aztertuta, kultur politika eta kultur garapen eredu biren paradigma direla ikus daiteke. Hori hala dela konturatzeak bidea zabal diezaguke ulertzeko euskal kulturaren, kultura minorizatu baten, garapena bideratzeko giltzarriak zeintzuk diren.

Bertsolaritza eta antzerkia: bi eredu

Konpara ditzagun eredu biak: bai bertsolaritza eta bai antzerkia taula gaineko eta zuzeneko ikuskariak dira. Inprobisazioa oinarri duena lehena, eta testu landua zein inprobisazioa bigarrenak. Biak hala biak, zuzeneko emanaldi huts diren heinean, emaitza bakar, berezi eta beti desberdina eskaintzen dute. Alde horretatik, elkarren hurbil dauden bi diziplina dira. Begirada diakronikoa kontutan izanik, tradizio partekatu baino desberdinetik datozela esan behar da. Bertsolaritza herri kultura izan da, eta da, zentzurik eta tradizionalenean. Gerra aurretik, eta ondoren, 60-70 hamarkadetan, gutxi asko bere izaera eta eragin eremua tradizioan, herri mailan, gune jakinetan eman da.

Antzerkiak, aldiz, bai gerra aurreko pizkundean, eta baita 60-70eko hamarkadetan ere, euskal kulturaren eta euskararen beraren adierazgarri behinena izateko bokazioa izan zuen. Gerra aurretik euskarazko antzerkia antzokian, hirian, eman ohi zen, eta 70eko hamarkadan esperimentazioaren eta abangoardiaren bidea jorratu zuen.

“Bertsozaleak erein egin du, zaletasuna bulztatu du, herriz herri txapelketak antolatu ditu... Antzerkian orain denak negarrez dabilta”

1.27 solaskidea

“Antzerkian gertatzen ari dena da bere izena gizartean euskal labelarekin lotzeko pare bat emanaldi egiten dituztela euskaraz eta beste guztia gaztelaniaz”

1.45 solaskidea

“Antzerkian bi hizkuntzeko produkzioa berdin tratatzen da eta horrek ez du logikarik”

1.31 solaskidea

“Antzerkiak gaztelera aukera bezala planteatzeak batzuetan zuzenean eta besteetan zeharka euskarazkoa kaltetzen du. Hori bera gainerako euskarazko kultura gertatzen da”
2.2 solaskidea

“Bertsolaritzaren oihartzuna erlatibizatu egin behar da: lokalizatua da, eta gainera uholde mediatiokoari esker eta izen handien bueltan mantentzen dira kopuru erlatiboki handiak. Gainontzean, bere arrakasta zirkulu oso bat egitean datza”
2.2 solaskidea

80ko hamarkadako erakundetze unera oso egoera desberdinean iritsi ziren biak: bertsolaritza tradizioan eta nekazal guneetan itxita, eta antzerkia amateur mailako sare zabal batekin eta esperimentazioa lantzen. Orduz geroztikako bidea desberdina egin dute. Ibilbide honen aztertzeari erakusten dizkigu kultur bizitza emankor eta sortzailearen gako batzuk. Bertsolaritzak batu egin ditu bertsolaria eta bertsozalea elkarte zibil batean. Hala jakatuta, profesionala eta zaletua maila berean jarrita, sormena sustatu du eta publiko aktibo bat sortu. Biziberritzearen gakoak, hiru zutabetan eraiki dituzte: transmisioa (bertso eskolak), hedapena eta sustapena (komunikabideetan sozializatzeko lana) eta jakintza (ondarea jaso eta ikerketa bultzatu). Eliteko bertsolariek ahots propioa eraiki duten arren, taldetasunaren ikuspegia izan dute, taldetasunaren lidergoa bultzatu dute.

Antzerkian, berriz, antzerki talde gehienak, erakunde publikoek hala proposatuta, amateurismoa utzi eta konpainia profesional bihurtu ziren 80ko hamarkada horretan. Horrela jakatuta, lanbidearen beraren aitorza lortu zuten eta bizibide gisa aritzeko aukera eman zitzaizkien. Kultur politika berdina aplikatu zaizkien gaztelaraz zein euskaraz aritzen ziren taldeei, oro har. Egia da euskarazko obrari laguntza gehigarria ematen zaiola, baina horrek ez du askorik eragin antzerkian euskaraz jorratzeko. Taldeek euren kontzientziagatik egin ohi dute euskaraz, ez laguntza publikoen onurengatik. Azken hamarkadetan taldeen militantziak bermatu du euskararen presentzia antzerkigintza profesionalan.

Esan nahi baita, eremua bi hizkuntzetan jorratu dela, bata bestetik (kultur politiketan, zirkuituan...) bereizi gabe. Ustez simetria horretan, asimetria linguistikoko soziala nagusi denean, gaur da eguna gaztelarazko antzerkia nagusi dena eta euskarazkoa egoera larrian dagoena. Euskarazkoa zirkuiturik gabe gertatzen da gaztelarazkoaren bertsioa den guztietan. Merkatuak, programatzaile askok, gaztelarazkoa, jatorrizkoa, primatzen baitute, eta publikoak berak ere bai, originala itzulitakoa baino hobea izan ohi delako. Transmisioa ez denez jarraikorra izan (Antzerti eskola desagertu zen eta ordezkorik ez du izan) ez dira profesional ikasiak sortu. Dauden ereduak bakanak dira, talde profesionalen antolatutakoak egin eta ez daude behar bezala artikulatuta. Zaletuen eremuan ere transmisioa ez da jarraikorra izan: ez da belaunaldi berriak antzokira ekartzeko egitarau jarraikorrik izan. Eredu desberdina izan dute bertsolaritzak eta antzerkiak: bata proiektuaren diru-laguntza publikoekin bizi da, besteak hitzarmena du administrazio publikoarekin.

Antzerkiak zirkuitua herrietako antzoki sarean du, eta kultur politiketatik primatzen diren irizpideak (montaje handiak) garestiegi eta handiegi dira, usu, gero zirkuitu horretara eramateko. Bertsolaritzak zirkuitu desberdinak ditu, neurri eta taxu desberdinetako ikuskariak

eskaintzen dituen heinean (antzokia, kultur etxe, gaztetxe, pilotaleku, taberna, elkarte, kongresu eraikin, kale...).

Gainera, Bertsozale Elkartearen klabe berberak dituzten herrietako bertso eskolak daude. Horixe ikusi dugu Hernaniko Bertso Eskolan, esate baterako. Aipagarria da herriko bertso programazioa bertso eskolaren esku dagoela hein handi batean Hernaniko kasuan, lankidetzaz sendoa baitago rol eraikitzailea duen udal sailaren aldetik. Hernaniko bertso eskolak zaletasunean du oinarri eta herritarrei eskaini nahi die zaletasun horren poza.

Bertsolaritzak bolondres talde handi baten laguntza du. Antzerki profesionaleko langile guztiak dira profesional (bizibide dute), hasi sortzaileetatik, aktore, zuzendari, eszenografo, argilari, bitartekari, programatzaile, muntatzaile, antzokiko langile... Bi diziplinen gaur egungo egoera desberdina da: bertsolaritza, osasuntsu dago, inoizko publiko handienarekin (txapelketa nagusian bederen) eta eliteko bertsolariak erreferentzia publiko, kultural eta linguistiko argiak dira: sortzaile izateaz gain kultur gile dira, alegia, euren burua euskarazko kulturaren ekosisteman kokatzen dute.

Euskarazko antzerkia gaztelarazkoaren mende geratu da. Euskarazko ikuskariak muntatzea taldeen sentsibilitate eta borondatearen esku baino ez dago. Merkatua itxia du, gaztelarazkoak jan diolako, eta, antza, bi hizkuntzetarako kultur politika bera aplikatzearen garaia amaitu egin behar da, euskarazkoaren egoera konpondu nahi bada bederen. Sektorearen hitz literalak dira: sorkuntza elebidunaren garaia bukatu da. Sistema horrek ez dio batere mesederik egin euskarazko produkzioari, eta gutxinaka-gutxinaka urritzen joan dira euskarazko estreinaldiak. Premiazkoa da euskal antzerkigintzan indarrean egon den kultur eredu birpentsatzea eta beste paradigma bat garatzea.

Euskara erdigunean jartzea, hegemoniko izatea edo ez izatea, funtsezko aldagaia da bi ekimenok alderatzerakoan. Ez da aukera linguistiko hutsa, hizkuntzaren aukeraketa kontzienteak hainbat ondorio baitakar berarekin. Alegia, ez da berdin gaztelarazko antzerkiarentzako politika bat diseinatzea edo euskarazkoarentzat. Egoera, premiak, baliabideak, baldintzak eta ezaugarriak desberdinak izateaz gainera, hizkuntza espantsiboak hizkuntza minorizatua jan egiten duelako, eta, horrenbestez, kultura handiak txikia. Eredu bera ere, antzerkian eta bertsolaritzan, desberdina da: bata herrikoia, behetik gora eraikia; bestea instituzionalizatua, goitik behera diseinatua.

Baina ereduaz haratago, hizkuntzak markatzen du diferentzia: nola egiten dugun horrek, nolakoak garen esaten baitu. Hau da ondo ulertu beharreko tesia: euskara kontzienteki erdigunean jartzeak beste modu

“Antzerkian, sorkuntza elebidunaren garaia bukatua da: bereak eman ditu. Sistema horrek ez dio batere mesederik egin euskarazko produkzioari. Sorkuntza hizkuntza bantant beharko du izan eta euskarazkori bilatu bere publikoa”
1.46 solaskidea

“Nolako indarra lortu duen munduko beste kultura guztietan desageritzen ari den jardun batek, bertsolaritzak, eta hori hemen lortu da”
1.42 solaskidea

“Publikoari dagokionean, oso marginala da antzerkia. Ez dago profesionalak sortzeko gunerik, ez zirkuitu landu eta espezializaturik”
1.47 solaskidea

**“Gaztelaniaz asko sortzen denean ez zaio galdetzen kalitateaz, euskarari bai. ‘Euskaraz izateagatik ez dugu edozer programatuko’, diote. Mediku onarena bezala da. Errazago da euskara auzitan jartzea gaztele-
ra baino”**
2.13 solaskidea

“Kalitate normal samarra da, bere mailari dagokiona, halako hiztun kopuruak eman dezakena. Kalitatea ez da lehentasun erabatekoa, kantitatea ere bada. Onak egoteko txarrak ere egon behar du. Egiten jarraitzea da garrantzitsuena, kalitate minimo batetik gorakoa izanik. Baina ezin dugu apartekoa dena bakarrik egin euskaraz”
1.31 solaskidea

bateko eredu eta kultur politikagintza eskatzen edo ekartzen du hala-beharrez:

- Euskararen premiei erantzun beharrak hizkuntzaren egoera soziolinguistikoa kontutan izatea dakar.
- Euskararen egoera ez normalizatuak profesional zein zaletuak biltzeko ezinbesteko beharra du aurrera egingo badu, eta hortik behetik gorako ereduaren egokitasuna (zaletuak elikatu behar dira sortzaileak izango badira).
- Euskara erdigunean jartzen duen diziplina orok transmisio bideak antolatzea ezinbestekoa du, transmisio naturala oso eremu gutxitan ematen baita.
- Euskara erdigunean jartzen duen ezein diziplinak merkaturatze eta hedatze sistema propioa landu beharra du.
- Euskara erdigunean jartzen duen ezein diziplinak administrazioarekin elkarlana ezinbesteko du.
- Euskara erdigunean jartzen duen ezein diziplina euskararen eta euskal kulturaren eragile eta sustatzaile izan behar du, eta horrela izanik kultura biziberritzeko gune estrategiko bihurtu daiteke.

Zein nolako produktuak sortzen ditugun

Oro har, esan liteke, euskal kultur produktuak kalitatezkoak eta duinak direla, inguruko kulturetakoak diren hein berean, kopuru eta guzuzan eskaintza erabatekoa eta orekatua ez badu ere. Egia da, euskaraz izateak ez du produktu bat on egiten, baina kalitatezko produktuak badirela, eta asegarriak direla, ezin ukatuzkoa da. Egia da era berean, kantitatearen aldeko apustua egin dela hainbat eremutan, euskararen beraren premien urgentziak hala eskatuta, eta hainbat dirulaguntza-politika horretara bideratu direla. Horrela jokatzeko produktuak argitaratzeko edo plazaratzeko erraztasuna ekarri du, eta, zenbaitetan, baita errazkeria ere. Izan ere, kantitatearen aldeko apustua izan da orain artekoa euskararen eta euskal kulturaren bidean. Ziurrenik horrela behar zuen izan, gainera, nola berreuskalduntzean, hala kultur produktuen ekoizpenean. Kalitatearen garaira iritsi gara orain: zenbat garen edo zenbat sortzen dugun baino, garen eta dugun horretan kalitatezkoari lehentasuna nola eman pentsatu behar da. Hala ere, ezin ahaztu daiteke kalitatea izan dadin kantitatea egon behar dela, jarduna, katea, jarraikortasuna.

Bai kopurutan eta bai kalitate mailan zein diziplinak egin duen bide gehiago edo gutxiago hiru ezaugarri markatzen dute. Hemen datza au-

rrera begirako praktika on batek aintzat hartu beharreko gakoak:

- Euskara beregaina eta erdigunean izan den diziplinetan egin du aurrera euskarazko kulturak, lehenago argitu legez.
- Norberaren sormena gakoa denean, eta produkzio azpiegitura handirik behar ez den diziplinetan, askoz gehiago produzitu da: literaturan eta musikan. Azpiegitura handiak behar dituztenetan (zinema, antzerkia, ikus-entzunezkoak) urrats motzagoak eman dira. Inbertsio handia eskatzen duten diziplinei gizarte zibiletik erantzutea zaila da.
- Soilik merkatuari begira edo merkatutik bizi den sortzailetza duten diziplinek urrats txikiagoak eman dituzte.

Literatura izan da azken hamarkadetan euskal kulturaren gurdi eta erreferentzietako bat, baina orain ez da hainbeste. Kultur industriak garatuen duen eremua da, sortzaileen katea ez da eten, belaunaldi berriak badatozelako. Produktuei bideratutako dirulaguntzen politika publikoak industriari lagundu egin dio ugaritasuna lantzen, eta ugaritasunak, bere horretan, kalitatea ekarri du. Aipagarri da, halaber, sortzailea ez dela merkatuari begira bizi. Merkatutik ezin bizi izanak, ordea, presiorik gabeko sormen hutsezko literatura egitea ahalbidetu dio. Baina, aldi berean, arnas luzeko obrak idazteko aukera gutxi dago, laguntzak ez zaizkiolako sortzaileari ematen.

Profesionalekiko begirada horretaz gain, zaletu edo amateur mailan bada publiko bat, herrien planoan, irakurle taldeen bitartez bistaratzen zaiguna. Buruntzaldean sortutako 111 Akademiaren egitasmoak helburu hori du eta gorpuzte ahaleginetan ari da, demagun. Euskal Idazleen Elkarteak ere transmisio lanak gidatzen ditu idazleak eskoletara eramanez.

Musikak ere industria eratu bat badu, edota izan du. Baina sortze prozesu, zirkuitu eta merkaturatze bide alternatibo eta propioak landu ditu (auto-produkzioak, auto-banaketak, zirkuitu propioak), bereziki rock musikaren eremuan, eta kontra-kulturaren esparruan antolatu den azpiegitura sistemari esker. Teknologia berrien ustiaketak ekarri dien produkzio-modu erraz eta merkeak ere lagundu du. Giro alternatibo horretan publiko berezitua dago eta kontsumo zuzenak egin du bidea, bitartekaririk gabekoak. Ez da dirulaguntza publikoak jasotzen dituen eremua. Musikari profesionala ere, idazlearen antzera, ez da ziurrenik merkatu hutsetik bizi, baina idazlea baino gehiago bai, bide alternoak zuzenean kudeatzen dituelako. Ugaritasuna, aniztasuna eta kalitatea aipatzeko modukoak dira. Badira, ondo dakigunez, gurean eta kanpoan, erreferentzi diren musikari eta musika talde euskaldunak.

“Literaturan bi mutur daude: kontsumorako on baina kalitate eskaseko lanak. Edo, kontsumorako ez diren kalitate oneko lanak. Erdikoa falta zaigu”

1.12 solaskidea

“Musikan kalitatea handia da. Oso proposamen onak daude. Musikariek diru laguntzarik gabe funtzionatzen dute eta gainera merkaturatzen testatzeko aukera dute”

1.17 solaskidea

“Musikak izan beharko lukeen baino merkaturatu txikiagoa du. Gauza oso onak egiten dira, baina ez du lortzen euskalgintzako eremu horretatik ateratzea. Irrati formulatan ez da sartzen, tabernetan ez da jartzen”

1.31 solaskidea

**“Dantzaren uni-
bertsoa nahiko
tradizionala da.
Bertsogintzak
ala kantagin
tzak egin duten
bilakaera dan-
tzara iritsi da
orain. Egon da
joera bat
dantza antzo-
kietara lerratze
koa baina
berriz berres-
kuratu behar da
plaza”**

1.7 solaskidea

**“Hona para-
doxa: artista
onenak Arte
Ederretako eus-
kara adarretik
pasa dira baina
euskara ez da
existitzen eu-
rentzat”**

1.15 solaskidea

Herri musika azken berrogeita hamar urteotan euskal identitatea eraikitzen joateko estrategikoa izan da. Hedadura eta antolakuntza beregaina izan du, eta du. Diru publikoen politiketatik kanpo dagoen diziplina da sormenari, produkzioari eta zirkuituari dagokienean. Formazioa, berriz, publikoa da: musika eskolak herri gehienetan daude eta milaka dira bertan dabiltzan ikasleak. Musika eskolak formazioan asmatzen badu ere, euskal musikaren transmisioan huts egiten dute: ez dago bertako kultura transmititzeko antolakuntza programa artikulaturik. Gainera, musika eskolak askotan ez daude herriko kultur bizitzan integratuak eta izan dezaketen potentzialitatea ez da behar bezala bideratzen. Esandakoa nagusi da musika eskoletan, kasu eredugarriak badiren arren, Bergarakoa adibidez.

Bestalde, delako goi kultura primatzen da sortzaileei laguntza zuzenak ematerakoan, eta ez herri kultura, kantagintza edo pop-rocka, demagun. Berdin gertatzen da gainontzeko diziplinetan, herritik letorkeen kultur sortzaileak ez du laguntzarik. Eta horrek ere atentzioa merezi du.

Dantza, ez berbazko jarduna izanagatik, euskaltasunaren adierazgarri sinbolikoa dela ezin uka daiteke, eta, horrenbestez, euskal kulturaren elikagai. Bereizgarri du tradizioari lotua izatea eta ondare mailako jarduna izatea. Hala ere, funtzio sozial berriak topatzeko premian dago, bertsolaritzak egin duen moduan. Profesional eta amateur mailak ez dira bereizten, oro har. Hori ez da txarra berez, baldin eta tokian tokiokari egokitzeko gaitasuna badu, eta tokian tokiko beharrei erantzuten badie. Dantza taldeak herri gehienetan daude, eta transmisioa ematen bada ere, errito eta jai jakinen inguruan plazaratu ohi da bakarrik. Ez du bestelako zirkuiturik, ez ofizialik, ez alternatiborik. Modernizatzearen eta tradizioaren arteko talka horretan dabil, ezin lekua hartu. Modernizatzea zer den, zer beharko lukeen izan, ez da auzi makala. Dantza garaikidera hurreratu izanak agian ez dio gehiegi lagundu, ez bada helburu beste dantza edo ikuskari mota bat sortzea bera, eta hori, bere horretan, ondo baloratu beharko litzateke. Baina horrek ez du dantzaren auzia argitzen. Dantzak zer eskaini behar dio kulturari, komunitateari? Tradizioan bertan sakontzea eta tradizio hori gaurtik irakurtzea ez ote da moderno izateko modu egokiena?

Artea ere, ez-berbazko jarduna den heinean (emaitzan bederen), elikagai estetiko eta sinbolikoa izan daiteke. Hala ere, gaur egungo artean, euskara ez ei da ia existitu ere egiten, ez sortzaileen artean, ez akademian, ez kritikaren eremuan, ez erakusketa politiketan, ez katalogazio lanetan. Beharbada erakunde publikoen eskutik, Gipuzkoako Foru Aldundiaren eskutik, zaindu da gehien euskararen presentzia hori. Bestelakoan ez. Hala ere, aipagarri izan daiteke, zertzelada moduan besterik

ez bada ere, dantzan gertatzen den bezala, artistak zein tradizioetatik edaten duen ikus litekeela artelanetan ere. Euskal kultur tradizioetik elikatzen den artea modu eta jite batekoa izango da, eta beste hizkuntza eta kultura batetik elikatutakoa beste modu batekoa. Onartu behar da oso eztabaida sotila izan daitekeela hau, baina, lan prozesuei begira, hizkuntzadun diziplina da beste edozein bezala, eta hor, adituek diote, ez dagoela, oro har, euskararen zantzurik. Merkatuari dagokionean, diziplina berezia da oso, artea. Erakunde publiko eta pribatuak dira erosle nagusiak, eta euskal kulturak izan ditzakeen merkatu parametroetatik erabat kanpo dago.

Ikus-entzunezkoak, antzerkia bera bezala, merkatuari zuzenean lotutako jarduera da, eta baita laguntza publikoen pentzukoa. Bi horietan sortzailea merkatuan dago, neurri batean edo bestean, merkatutik bizi da edo horretara jarria dago. Profesionala da zentzu horretan, profesionala den bezala balio kate osoa. Merkatuaren presioa bizi du eta horrek eragiten du kultur produktuan. Zinemagintzan ez dago ugaritasunik, bakanak dira euskarazko lanak, jarraikortasunik izan ez delako hamarkadetan barna. Hizkuntza minorizatu batentzat ikus-entzunezkoen eremua estrategikoa da, berau delako transmisio tresna nagusia gaur egungo irudiaren gizartean. Profesionaltasun handia lortu da urte gutxian eta gune neuralgikoak sortu dira, Huhezi eta Goiena kasu. Erresonantzia kutxa indartzeko eta autoirudi guregainak elikatzeko ezinbesteko sektorea da.

Bestetik kontuan hartu beharko litzateke soziolinguistikoki gazteen xede taldeari begira lehentasunezko arloa dela berau. Gazteak, hain zuzen, teknologia berrien munduan daudelako. Hauetara, **teknologia berrietara**, behingoz euskara gainontzeko hizkuntza gehienekin batera iritsi da. Eta horretan lan handia egin dute hainbat ekimen eta eragile sozialek. Horietako askok eta askok euskara erdigunean jarri dute berriaz, bokazioz eta kontzientziaz. Codesyntax enpresak, esate batera, hala jokutzen du. Bai administrazioak eta bai gizarte autoeratuak lantzen diharduten esparrua da, gaur gaurkoz sarean ere bizi baita euskal kultura eta euskal kontsumitzailea hein handi batean. Ezin pentsa liteke, hala ere, ez sareak salbatuko duenik euskal kultura, ez eta euskaldun komunitate trinkotu bat ezean, euskal kulturak bidea birtualki egingo duenik. Ziurrenik, sare errealak, sozialak, buruz buruko eta tokian tokiko sareak lantzea eta indartzea ezinbesteko da, sare birtualean ere euskal kulturak bere lekua modu eraginkorrean ustiatu dezan.

Aipatzekoa da, era berean, euskal kultura sarean daukagunetik aukera askoz ere handiago daukatela munduan zehar bizi diren euskaldunek hemen gertatzen denaren berri izateko eta parte hartzeko. Herrietako aldizkarien edukiak sarean daudenetik, adibidez, herritik gertuago senti-

“Orain zinema egiten da, lehen euskara egiten zen. Hala ere defizit estruktural handiak ditugu”

1.38 solaskidea

“Sarearen garrantzi handia da. Behingoz garaiz iritsi gara, eta puntan egon gaitezke, bada egon gaitezten”

1.29 solaskidea

“Antolatutako ekintzetan azken emaitza ez da inportanteena. Prozesua bera da garrantzitsua, herrian bertan sortzen den hori”

1.20 solaskidea

tzen dira bost kontinenteetan bizi diren hainbat euskaldun. Zortzigarren probintzia delakoa, bada, garatzen joateko moduan gaude.

“Antzerkiak publiko zaila du. Mediatikoek funtzionatzen dute eta horiek gaztelaniazkoak dira. Antzerki alde-tik, bestalde, ez dago eskolarik herrian, ez dago tradizionarik. Telebistan agertzen dena ezagutzen da. Musikak eta bertsoak publiko hobea dute”

1.22 solaskidea

“Gazteei begirako eskaintzarik ez dugu egiten”

1.63 solaskidea

Herrietako kultur bizitza

Sare erreal horiei erreparatuz, eta zaletuen planora etorrira, herrietan kulturaren eremuan dabilzan norbanakoak eta taldeak zertan diren ikusi behar da. Horientzat, emaitza edo zabalkundea baino, prozesua bera da garrantzia hartzen duena, besteak beste merkatu parametroetatik kanpoko dinamika dutelako. Baina, aitzitik, herrietako publikoak, herrikideen kultur agerkariak ondo baloratzen ditu, ausardia aitortzen die eta baita neurri bateko kalitatea ere. Hain zuzen, herrietan, erantzun onena bertako taldeen ikuskariek izaten dute, eta bereziki kalean egiten denean, eta ez antzoki edo areto barnean.

Paradoxikoki, herrietan udaletik gehienbat aretoetako programazioa lantzen da, herri gehienek baitute antzoki bat kudeatzeko eta martxan izateko. Eta sarritan azpiegitura horrek kultur programazio eta are kultur politika bat behartzen du: antzokian eskaintza etengabea egotea eta ahalik eta publiko handiena biltzea. Eta hori herriz herri eta eskualdez eskualde. Ondorioa da gain-eskaintza dagoela herrietako programazioetan eta programazioa taxutzerakoan osagarritasun irizpideak falta direla eskualde mailatik begiratuta. Alegia, artikulazio eza eta deskoordinazioa. Koordinazio bakarra udaleko kultur teknikarien harreman pertsonaletatik etortzen da, kasurik onenean, baina ez dago artikulazio sistema bat, eskaintzari dagokionean, ez lan moduetan, ez estrategietan.

Horrenbestez, kultur teknikarien lanean programazioak hartzen duen pisuaren handiak herriko taldeekin elkarlanean egin beharko lukeen sustapen, ekoizpen eta laguntza lana ez egitea dakar. Horretan taldeak kexu dira: udaletako zenbait politikarik eta teknikarik taldeen jarduna bigarren mailakotzat eta ‘benetako kulturaren’ kopia kaskartzat jotzen dutela uste dute; salbuespenak salbuespen, ez dituztela kontutan hartzen, ez baloratzen, ez zaintzen. Gipuzkoako euskal kulturaren bizi-indarra ez dago eliteko sortzaileen esku soilik, baizik eta herriz herri dagoen zaletu antolatuen sarean. Herri mailako kultur politikak lehenetsunez elikatu behar du sare hori. Klabea da herriko taldeen lana birbaloratzea. Pertsona eta talde horien ekarpena funtsezkoa da sarearen artikulazioan.

Bestetik, herrietan nazio mailako produktuekiko interes gutxi ikusten da, distantzia handiarekin begiratzen zaie profesionalen lanei. Transmisioaren eta hedapen sozialaren kateak funtzionatzen ez duen seinale. Izan ere, herritarrek herrira begira bizitzeko joera dute kultur sormenari

eta kontsumoari dagokionean. Herri bateko dantza taldeak apenas duen harremanik ondoko herrikoarekin, eta sarritan ez eta herriko beste kultur taldeekin ere. Askotan, kultur taldeak eta dinamikak, nahiko endogamikoak dira, oso koadrila kutsukoak, itxiak. Bestalde, taldean egotea pertenezia sentimendu batekin eta herrian nor izan eta sozializatzeko modu batekin lotzen da. Egia da, modu berean, talde tradizional batzuek errelebo arazoak dituztela.

Errelebo lan horretan musika eskolek jokatu dezaketen rola garrantzitsua izan liteke. Hala ere, eragile askok oso modu kritikoa hitz egin digute musika eskolen balio sozialez. Kasu batzuetan musika eskolak dantza eskola ere badira, baina zoritxarrez akats berberak egiten dira dantza munduan ere: egituratze lan honek transmisioan izan dezakeen onura apaldu egiten da musika eskolaren eta taldeen arteko lotura faltagatik. Nolanahi ere, dantzan transmisio eredu zabalduena dantza taldeek egiten dutena da, baina dantzaren transmisioa modu ofizialean egituratzea lortu dutenek musika eskolek duten gabezia bera erakutsi dute. Topatu dugu hala ere eredu on bat Elgoibarren, Inazio Bereziartua musika eta dantza eskola. Hemen dantzaren irakaskuntza musikaren irakaskuntzarekin batera antolatuta dago, baina dantza eskolaren kudeaketa herriko dantza taldearen esku dago. Horrek bermatzen du eskola, taldea eta herriaren arteko zubilana.

Erreleboari dagokionean, gazteak ez dira ikusten. Gazteak beste nonbait daude, bestelako sareetan. Horrek ez du esan nahi gazteak kulturatik urruti dabilzanik (herri bakoitzean dagoen musika talde kopurua, kasu, ikaragarria da), baizik eta eremu 'ez ofizialean' bizi direla. Adibidez, praktika on gisa hartu daitekeen Tolosako Bonberenea gaztetxea dugu. Gazteek sortu eta garatutako egitasmoa da eta hamahiru urteko ibilbidea egin du honezkero. Egunero 60 bat lagun mugitzen da bertan. Bederatzi urtean 700 kontzertu antolatu dituzte. Ideietan zein praxian beregaina da eta aspalditik datorren tradizio bati heltzen dio: autoeraketari eta autogestioari. Zutabe horiekin eraikita, European erreferentzia izatera iritsi da. Balio propioak garatu dituen gunea da, egoitza etxe okupatu batean duena. Sormen, esperimentazio eta elkarbizitza gune gisa definitzen du bere burua, eta autoantolakuntza eta euskara identitate zeinu gisa ditu erdigunean. Udaletik bertatik Tolosari gainbalioa ematen dion erakunde gisa onartzen da.

Kultur talde eta zaletuek badute nabarmentzeko moduko ezaugarri bat: herrietako jende aktiboena elebiduna dela, alegia euskalduna. Herriko indize soziolinguistikotik gora ditugu taldeetan antolatutako pertsonak. Hori hala izateak aukera handiak ematen ditu hizkuntza biziberritzeko plangintza bati begira. Hala ere, egia da, euskarazko kultura jorratuta ere, denek ez dutela euskal dimentsio hori elikatzen eta

“Herrietan eskaera baino handiagoa da eskaintza. Saturazioa dago, taldeen arteko lehia egoten da. Kezka sortzen digu gain-eskaintzak, formula berriak bilatu behar ditugu, sustapen bide berriak”
1.63 solaskidea

“Herriko kultur talde batzuen egoera oso pobrea da. Inertziaz funtzionatzen dute, adineko jendea dago eta laster pott egingo dute”
1.31 solaskidea

“Paradoxa bat gertatzen da: antzerki talde profesional baten emanaldira jendea ez da joaten eta guraso elkarrekin antolatutakoan jendez gainezka dago aretoa. Udalak jarraitzen du ordea, goi mailako programazioa egiten eta ez herrikoa sustatzen”

1.7 solaskidea

biziarazten ari direneko kontzientziarik. Horretan eragitea funtsezkoa da euskal kulturaren lanketa kontziente, konpetentea eta koherentea izan dadin.

Bistan denez, herrietako talde eta sortzaile-zaletuen sarea lehengai garrantzitsua da transmisioak bide egin dezan, dimentsio politiko baten kontzientzia har dezan, eta, honenbestez, kontsumoak eta eskaintza-eskaera eskualde ikuspegi batetik artikulatua izan dadin.

Badira hainbat esperientzia interesgarri eta eredugarri izan daitezkeenak, hala ere. Herrien planoan, Azpeitiko Uztarria kultur taldea, adibidez. Hamar urteko epean, herriko kultur taldeen koordinakunde bat egitea lortu du, eta horrekin, taldeak eta jendeak elkar ezagutzea, programazio koordinatu bat eskaintzea, taldeen azpiegitura eta laguntzen diagnosi bat egitea eta euskal kulturaren barneko sentimendua zabaltzea. Hori guztia herri ekimenetik egin izan da. Azken urratsa kultur mahai bat eratzea izan da, non kultur ordezkariak eta udalekoak, berdinetik berdinerak, biltzen dituen. Uztarriako eragileak premisa oso esanguratsu batetik abiatu zuten prozesu hau guztia: Azpeitian euskaldun asko dago baina euskaltzale gutxi. Euskara erdigunean jarrita, estatus politiko jasoa eman nahian ari dira. Kultur koordinakundea, bere lana beteta, orain bi urte desegin egin zen. Orain, Uztarria, hilabetekaria da, baina baita webgune bat ere. Beharbada, herri zein nazio mailako webguneetan, arrakasta handienetakoa erdietsi duena. Anekdotak baino haratago doa, orain, herriko kaleetan hainbat pantaila ertain jarriko dituztela kultur programazioaren berri ematen, espazio publikoa, kalea bera, paisaia, euskarazko kulturarekin janzteko, eta noski, hedapen lana egiteko.

Antzeko premisetatik abiatu da Hernaniko Kulturola egitasmoa ere. Kulturola Hernaniko hainbat pertsonaren bilgunea da. Talde anitza da zentzu askotan. Beren asmoa da herriko kultur bizitza indartzea. Kultur taldeen artikulazioa bilatzen du bakoitzaren autonomiatik. Elkarren berri izan, proiektu bateratuak gauzatu eta belaunaldi zein diziplina ezberdinen arteko transmisioa bultzatu nahi dute. Herritarren ekimen honek lortu du udalaren eta herritarren errekonozimendua eta epe motzean bere fruituak emango ditu.

Herri, eskualde, hiriburu

Euskarazko kultur emanaldien eskaintza, Gipuzkoan, %46koa da. Euskal Kulturaren Behatokiak, ‘Kultura ohiturak, praktikak eta kontsumoa, EAE-n, 2007/08’ ikerketan, jasotzen duenez. Beraz, erdia eskas programatzen da euskaraz, eta hala ere Euskal Herriaren baitan eskaintza euskaldunena bertan dago. Eskaintza kopuru hori, gehien

bat, lurraldeko herrietan ematen da: Azpeitian programatzen denaren hamarretik zazpi euskaraz da. Ondotik, Lasarte dator, %58 euskarazko eskaintzarekin. Zarautz, Arrasate eta Bergara dira hurrenak. Lasartek duen euskaldun kopururako asko programatzen da euskaraz, euskaldunago diren beste herri askok baino dezente gehiago. Badu fenomeno horrek bere azalpena: Lasarte-Oriako euskalgintza aktiboa, artikulatua eta herritarrei begirakoa dela nabarmen, eta bertako euskararen inguruko mugimenduak estrategia eraginkorrak dituela abian.

Azpeitia herri euskalduna da kopurutan eta jardunean, eta hori aldeko du, baina antzeko parametro soziolinguistikotan dauden beste herri batzuetan ez da horrelako dinamika sozial eta kulturalik aurreikusten.

Ingurune oso euskalduna izateak beharrik ez ikustea ekar lezake, kontzientzia erreal bat izatea eragozten duelako. Azkoitia izan liteke azken baieztapen horren adibide. Euskaraz sortzen da, euskaraz programatzen da, euskaraz eraten dira harremanak, bai, baina ez da euskaltzaletasun baten kontzientziaren beharra ikusten oro har, modu naturalean ematen baita dinamika euskaldun hori, eta pentsa liteke beraz ez dela normal-kuntza politikarik behar. Baina ez da egia, euskararen lurralde osoan bezalaxe, eremu asko daudelako oraindik ere euskaldundu beharrekoak (lan mundua, administrazioaren mundua, merkataritza, eta beste), eta euskaradun gune izanik ere desoreka soziolinguistikoa arrisku bat delako. Hizkuntza ordezkapena azken bostehun urtean euskaldun huts izan diren eremuetara nola ari den iristen azken urte gutxian begien aurrean jarri zaigun errealitatea da. Euskararen arnas-gune geografikoak zaindu beharreko eremuak dira, euskara eta euskaratasunaren transmisioa modu naturalean ematen den gune bakanak direlako, eta desoreka linguistikoen arriskua ate joka dutelako. Horren adibide dugu Altzo herria, zeina erabat euskaldun izanda, bertakoak kontzienteki indarrak bildu dituzten babes eremu bat eratzeko, herriko bizitza, herriko kudeaketa (alor guztietan) eta hizkuntzaren eta kulturaren transmisioa (eskola txikia-ren eta aisiaren bitartez) ez dadin gal.

Esan dugu, kontrako bidea egiten duten herriak ere badira. Alegia, nagusiki erdalduna den ingurune batean dinamika euskaltzale eta kultur zale aktiboak izatea, nagusiki euskaldunak diren beste herri batzuetan baino emaitza hobeeekin, kopurutan eta kualitatibotasunean.

Lasarte-Oria izan daiteke zaletasunaren paradigma on bat. Lasarte-Oriako euskaltzaleak Ttakun euskara elkartearen bueltan daude artikulatuta azken hamarkadetan. Kemen handiz, oinarri eta ipar argiekin, Lasarte-Oriako euskal komunitateak jakin du bere historia sozialak ezarritako muga sozialak gainditzen. Aipamen berezia merezi du lau urtez behin egiten den Euskararen Maratoiak. Euskararen 48 ordutako festa honek lortzen du lau urte irauten duen talde-motibazioa piztea eta eus-

“Lasarteko ereduaren atzean dago beharra, harreman pertsonalak mimitatu egin dira, jendea zerbaiten parte sentitzen da, asmatu da esker ona ematen, gauza txiki asko egiten dira eta neurriko ahalegina eskatzen zaio jendeari”
Lasarte ET

“Eskualdean kultur teknikarien arteko harreman antolaturik ez dago, daudenak pertsonalak dira. Eta premia handiak ditugu, bereziki herri txikiak”

1.22 solaskidea

“Eskualdeko dinamikara salto egitea zaila da. Ez da bilatu elkarlana. Herri bakoitzak ezin ditu azpiegitura eta baliabide guztiak eduki”

1.20 solaskidea

kararen aldeko eragileak bizitza sozialaren erdigunean kokatzea. Kultur ikuspegitik, gainera, amateurismoaren aldarria da festa. Kultur eredu honek oso emaitza oparoak ekarri dizkio Lasarte-Oriari. Zaletasunaren artikulazio lan honek Ttakunek abiarazi duen Abaraska izeneko egitasmoan du jarraipena. Bertara biltzen dira hiztun-komunitatearen artikulazioan periferikoak diren eragileak ere. Gertutik jarraitu beharreko eredu da hau, hiztun komunitatearen konpaktazioan aldi aurreratuago baten adibide on izan litekeen heinean. Azkenik, nabarmentzeko modukoa da ere Landaberri ikastolaren bueltan bai antzerkian bai dantzan ari diren 600 bat zaleturen egituratze-lanak.

Bagara proiektua ere aipatu beharrekoa da. Gipuzkoako Debagoiena eskualdean garatu da kooperatibismoaren esperientziaren muina eta bere arrakasta itzela izan da, zentzu guztietan, baina bereziki arlo ekonomikoan. Bailara Euskal Herriko aberatsenetakoa da eta, garrantzitsuena, aberastasun hori sozialki ondoen banatutako eremua da.

Bailarako zenbait agenteren artean emandako hausnarketa sakon eta luzeak zerbait egin beharra zegoela agintzen zuen. Testuinguru horretan, enpresa kooperatiboak bere lurraldearekin eta herrigintzarekin beste lotura maila bat izan behar zuela ikusi zen. Hor sortu zen Bagara elkarte, kooperatiben munduko ohiko balioak berreskuratu, egungo beharretara egokitu eta Leintz bailaran gizarte eraldaketa bultzatzeko asmoa gidari .

Eredu kooperatiboa eta autogestioa medio, Debagoiengan transformazio prozesua akuilatu gura dute. Euren berbetan azalduta: “Gizartea humanizatzeko norabide integratua da Bagara, bailarako eragile kooperatibo eta sozialek bultzatua. Eskualdearen indargune bereziak baliatuz eta bailara esperimentazio gune bihurtuz, prozesu zibil zabal bat martxan jartzen du mende berrirako helburu sozialei begira”. Lehen urratsean, Leintz Bailara izango da esperimentuaren gunea, 35.000 pertsonako espazio geografikoa: Arrasate, Aretxabaleta, Eskoriatza, Aramaio eta Leintz-Gatzaga. Fagor Taldea, MUko Huhezi Fakultatea eta Arizmendi ikastolaren itzalak dira proiektuaren atzean. 2007 eta 2008an teorizazio fasean aritu dira Huhezi-ko Lanki ikertegiaren gidaritzapean, eta 2009-2010ean praktikarako jauzia prestatzen ari dira. 2011n ikusiko ei dira lehen fruitu zehatzak. Kooperatiben eremua eta hezkuntza dira landu beharreko harribitxiak, baina gizarte mailako beste esparru batzuk ere lehenetsi dituzte: erretiro aktiboaren esparrua, etxebizitza, kontsumoaren humanizazioa, kultur sorkuntza, gazteen heziketa, nazioarteko elkartasuna eta hizkuntza komunitatea, besteak beste. Proiektu ugari dituzte buruan: etxebizitza alternatiboen proiektu pilotua, emakume etorkinen kooperatiba, “ongi etorkin” euskalduntzeko programa, produktu ekologikoen banaketa sarea, kooperatibagintzaz ostatu tematikoa,

kafe antzokia, arte eskola, eskualdeko hezkuntza eragileen klusterra... Lan batzordeak eratuak daude, orain bakoitzaren martxak finkatuko du proiektuen abiada. Bagara-ren baitan euskara bitarteko eta helburu da. Bitarteko nagusi eguneroko praxian eta sakoneko helburu.

Buruntzaldea, berriz, eskualde moduan badenik ere zalantzan jartzten da. Donostialde eta Tolosaldearen erdian, izaera ezberdineko 6 herri osatzen dute balizko eskualde hau: Andoain, Astigarraga, Hernani, Lasarte-Oria, Urnieta, Usurbil. Herri bakoitzak nortasun propioa du eta Donostialde zein Tolosaldean kokatzen dira unean uneko aferaren arabera. Aipatzekoak dira, ordea, herri hauetako udal sail jakinen aldetik gorpuztu diren lankidetzak: bai kirol bai euskara arloan. Azpiegituren optimizazioa du oinarri lehenengoak, hizkuntza normalizazioari oinarri ematen dion sorkuntza eta artikulazio-lanak bigarrenak. Kultur arloan, ordea, ez dago horrelako artikulaziorik. Dударik gabe kultur gain-eskaintzak, errekurtsuen optimizazioak (areago krisi garaian), kultur transmisioak (hezkuntzan zein hedabideetan) eta kultur taldeek dituzten desafioek bestelako artikulazio bat eskatzen dute, baina urruti dago Buruntzaldea dinamizazio horretatik. Bestetik, Buruntzaldea Donostia kilometro gutxira du. Horrek abantailak eta desabantailak dakartzio kultur ikuspegitik. Hiriak erakarmen handia du, elementu asko eta indartsuak ditu bere alde. Herrietan gertuko sareak artikulatu ezean deslokalizazio kultural eta linguistikoa etor liteke. Bistan da hori ez dela eredurik jasagarriena, ez behintzat gurea bezalako minorizazio prozesu batetik atera nahian gabiltzanean.

Bukatzeko, euskal kulturari komeni ez zaion kultur ereduaren paradigma izan daitekeelako, sagardoaren kulturaren bueltan gertatutakoak izango ditugu hizpide labur beharrea. Izan ere Buruntzaldean sagardoaren bueltan antolatzen diren ekimenek ez dute lortu kultur eredu integral, beregain eta jasagarria antolatzea. Herrien arteko lehiaren erdian, gertuko sarean oinarritutako kultur eredia deszentralizatzen joan da eredu ekonomizista baten mesedetan. Aukera handiak zituen gaiak, baina ikuspegi motza gailendu da.

Eskualdeek indar handia dutenez Gipuzkoan, aukera ematen dute lurraldeari begirako ekosistema kultural orekatu bat antolatzeko. Eskualdeek badute nortasuna, baina ez da kultura eskualdearen barne artikulazioko elementu, ez administrazioetan ez gizarte zibilean. Herri bakoitza, oro har, bere kaxara dabil kulturari dagokion esparruan. Udaletako kultur teknikariak kasu. Aldiz, euskara teknikariak eskualde eta lurralde mailan biltzeko, elkar ezagutu eta baliabideak partekatu eta optimizatzeko modua landua dute. Desiragarria izango litzateke kultur teknikarien artean beste hainbeste izatea. Lidergo hori Gipuzkoako Foru Aldundiari eskatzen zaio elkarrizketatuen aldetik. Izan ere, denek

“Bailararekin ez dago aparteko loturarik, azken urte hauetan bagabiltza zerbait landu nahian. Kultur arloan hasi ginen mankomunitatean zerbait lantzen, baina apenas zerbait lortzen dugun”
2.14 solaskidea

“Euskara zerbitzuan askoz harreman gehiago dago, jarraikorra gainera. Elikatzeko funtsezkoa da”
2.14 solaskidea

“Donostian aldean kultura dinamika erabat erdaraz pentsatua da”

1.2 solaskidea

“Gehiegi dagoela esatea kulturaren muineko asmoa ukatzea da. Kultura ezin da programetara errenditu”

1.30 solaskidea

“Gain-eskaintza ez dago ugaritasunagatik, baizik diru-laguntzen eskaerak asko direlako. Kulturgintza bat diru-laguntzen oso mendeko dago orain”

1.64 solaskidea

ikusten baitute estrategia falta alor honetan. Izan ere, indarrean dagoen antolaketa modua unean uneko eta gunean guneko pertsonen arabera-koa baita. Kultur teknikarien sarea osatzeari begira oso kontutan hartu beharko da hauek duten lan gainkarga. Azken hamarkadetan, aretoak zabaltzearekin batera, aretook kudeatu beharrak teknikarien funtzioa aldatzea eragin du. Aldi berean, kultur eredia irizpide ekonomikoekin lotuago dagoenetik kultur sailen estatusa hobera aldatu da udaletan. Estatusen irabaztea ona da, baina ekonomizistegia den kultur eredu baten barruan jokatzera behartu du. Azterketa berezia merezi dute kultur teknikarien profil eta funtzioek.

Herrien arteko koordinazioa eta eskualde mailako artikulazioa aipatu ditugula, aitatu beharrekoa da hiriburuaren egoera, gainetik bada ere. Programazio mailan, Donostia urruti dago lehen postuetatik. Heren bat baino ez da programatzen euskaraz. Datua kezagarria da, kultur azpiegitura handi eta egitasmo estrategiko nagusiak bertara bideratuak baititu administrazioak, eta hor euskarazko programazioaren maila ez da kultur lidergoa aitortzen zaion hiri batek izan beharko lukeen adinakoa. Tradizionalki euskal kulturaren plaza Donostian izan da, bai lurraldetik bertatik begiratuta, eta baita Euskal Herriko talaiatik begiratuta ere. Gaur egun euskal kultura oso lausotua dago Donostian, bai sinbolikoki eta baita operatiboki ere. Azkenaldian ikusgarritasuna galdu du. Kezkatzeko modukoa da lidergo galtze hori, hala ere potentziala badago, eta baita erakundeen arteko elkarlana bultzatzeko aukera ere, anbizioz jokatzeko bada.

Tabakalera proiektua, une zehatz honetan, zertan den argi jakin gabe ere, euskal sorkuntzaren laborategi eta agertoki iraunkor baten egitasmoaren inguruan mamitzea kontuan hartzeko ideia da inondik ere. Zer ekarri egin diezaiokegu euskal kultuari, euskaldunari eta munduari, ez bada euskaraz sortutako kultura (bere tradizioa, sormen eta abangoardia osoaren baitan) garatu eta eskaintzea baino?

Nola hedatzen dugun

Etena, kolapsoa, ugaritasuna, gain-produkzioa

Kalitatean eta kantitatean aurrera egin badugu ere, egia da, gaur gaurkoz etenak badituela euskal kulturaren balio-kateak eta bide osoa ezin eginez dabilela. ‘Sortu, ekoitzi, banatu, hedatu, formatu, transmititu eta merkaturatu’, zazpi urratseko balio kate horretan urrats guztiak ez dira betetzen, edota ez daude optimizatuta. Sortu eta ekoitzi, esan dezagun, ondo egiten dela; banatu, hobetu daitekeela; hedatu, erabat hobegarria dela eta hutsune handiak dituela; transmisioa gora-behera

handiekin ematen dela eta merkaturatzean arazo larriak daudela, aurreko hiru urratsek huts egiten dutelako eta horrenbestez euskal kultur produktua euskaldunen nitxoan ere ez delako ikusgarri jartzera iristen askotan.

Balio kate horrek, bere pausu guztietan, ondo olioztatuta funtzionatzen ez badu, eta bereziki zabalkundeari dagokion hiru mailetan (banatu, hedatu, transmititu) ez badu aurrera egiten, ezin ondoriozta daiteke gehiegi sortu edo produzitzen denik. Beste hitzetan esateko, ezin ondoriozta daiteke ugaritasuna gain-produkzioa denik. Kateak, errekan urak nola, oztoporik gabe aurrera egiten badu, orduan frogatu ahal izango da euskal kultura gain-produkzioaren gaitzak jota dagoen ala ez. Horretarako merkaturatzerainoko tapoiak kendu behar dira, eta produktuak kontsumitzaileen begien aurrean, nola euria, bila ibili beharrik gabe, natural agertu.

Merkatuaz ari gara. Erabileraz eta kontsumoaz. Zehatzago, erabileraz eta kontsumo eskasiaz. Euskaldun kopurua ez da ezkontzen kultur kontsumo kopuruarekin, eta, era berean, euskaldunen kopuruak gora egiteak ez dakar berarekin beste horrenbesteko hazkunderik euskararen erabilerari dagokionez.

Etena erreala da. Etena hizkuntzaren beraren baldintza sozialek eragiten dute. Kontrara, euskaraz kontsumitzearena da eragin beharrekoa. Merkatuak euskaraz ez den beste edozer kontsumitzera garamatza. Horregatik beharrezko da merkaturatze politika zehatz eta indartsu bat. Diru-laguntzen politikan, eskaeren ugaritasunak administrazio publikoari eragiten dion ezin erabakia eta ezin iritsia ere eten edo kolapso moduan bizi da: lehentasunak non jarri? Nori zenbat eman? Banaka datozenei ala sektore antolatuetan datozenei eman lehentasuna? Benetako kolapso bat baino, kultur politika argi baten falta izan daiteke egoera hori: administrazioaren eta eragile sozialen arteko bisio eta politika konpartitu ezak dakarren arazoa, hain zuzen ere.

Ekonomikoki garai hobeak izan direnean asmatu ez bada, zer gertatuko da krisi garaiotan? Administrazioan daudenen bisio eta politikak eta gizarte zibil autoeratuan lanean ari direnenak orain arte ez badira euskal kulturak merezi bezain ondo uztartu, zer gertatuko da administrazioetako gidaritzak politikoa beste alderdi batzuen esku geratzen bada? Neurriko gogoeta merezi du, iragan hurbilak egiaztatzen baitugu instituzioen kolore politikoak baduela garrantzia.

Bapaezpada ere, komeni zaio euskal kulturari galdera horiei erantzuten hastea. Izan ere, krisiak krisi eta politikak politika, hipotesi erreala da dirulaguntzak murriztea, eta horrek bere neurrian badu eragina orain arte egindakoari eusteko eta ereiten jarraitzeko. Erantzuki-

“Gain-produkzioa? Produkzioa eskaeraren neurrira ekartzeko, prozesu natural bat egon behar da: merkatuak esango du zeinek balio duen eta zeinek ez. Gaur egun merkatua eta sortzaileen artean programatzailerak daude eta euren ikuspegi liberaletik erabakitzen dute zer doan merkatura eta zer ez. Perbertsio bat da. Sortzaile eta publiko katea erreku-peratu beharra dago”

1.46 solaskidea

“Herri guztiek eduki nahi dituzte sortze guneak. Zenbat artista sortu behar dugu? Merkatuak ote dugu?”

1.64 solaskidea

“Euskal kultura gero eta umeagoa egiten ari gara merkatu parametroek eraginda. Dena umeei begira eginda, helduak ez dira existitzen”

1.3. solaskidea

“Gaur egun Pirritx eta porrotx dira transmisio sistema onena”

1.39 solaskidea

zuna, euskal kultura iraunaraztearena gaurdaino, historian zehar beti egon izan den leku berean dago gaur egun ere: euskaldunongan. Lehenago, baina, gipuzkoar askok erdaraz bizi nahi izanda ere, ezin zuten, ez zekitelako erdararik. Gaur egun, ordea, erdaraz bizi ahal izanda, zenbat gara euskaraz bizitzeko hautua egingo dugun gipuzkoarrak? Garai bateko gehienek ezinengatik eta gutxienek izateko gogoarengatik heldu gara gaurdaino. Hori ikasi dugu. Aurrerantzean, ordea, erdararik erabili ezin duen euskaldun izango ez denean, aukera egin eta euskaldun izaten jarraitzeko gogo horri zenbatek helduko diogu? Euskal kulturgintzan esplikazio guztien jatorria ez dago kapital ekonomikoan. Ikusi dugunez, euskararen herrian bada kapital soziala eta sinbolikoa, egiazki, euskal kulturgintzaren bilakaeran gako nagusietako bat izan dena. Halere, nekez uka daiteke alderdi ekonomikoa baldintza erabakigarri bat denik.

Ez dira galdera abstraktoak: Gipuzkoako herririk gehientsuenetan euskal kulturari bideak zabaltzeko eratuta dauzkagun azpiegituri, harreman-sareei, zerbitzuei zein nola eutsiko diegu krisi garai luzea badator, euskarari eta euskal kulturari diruak murriztenagotzen bazaizkio honengatik edo hargatik? Kapital ekonomikoari begirakoak gainera badu beste alderdi bat ere, gizarte aldaketen garaiotan bere garrantzia duena. 40 urte ez dira oraindik euskararen alde edozer egiteagatik dirua kobratzea oso-oso txarto ikusita zegoeneko garai hura. Gaur egun, eta paradoxikoki Gipuzkoan bereziki, beste muturrera ez ote goaz, deblauki? Geroa idatzi gabe dago, ondo dakigunez. Denon artean eraikiko dugu, bakoitzak, -norbanako, gizatalde, instituzio...- hartu nahi duen erantzukizunetik. Eltzea sutan jartzeko garaia dator-kigu, berriro.

Euskarazko kultura: haurrentzako kultura?

Dena den, aipatu beharrekoa da, badela kolapso zantzurik ez duen euskarako kultur eremu oso adierazgarri bat: umeei zuzendutako kultur produktuena. Gogoan hartzekoa da umeentzako kultur produktuen ugaritasuna, batez besteko kalitatea, kontsumo mailan duen erantzuna lantzen diren diziplina guztietan. Hau berezko ezaugarri du euskal kulturak. Eta, bistan denez, gizartearen egoera soziolinguistikoaren isla da. Adin horretan dira umeak euskaldunen. Adin-tarte horretan dira euskal produktuen kontsumitzaile aktiboak. Kontsumitzaile izate hori transmisio egituratu bat izatetik dator: hezkuntzaren bitartez, aisiaren bitartez, hedabideen bitartez (EITBren politika: umeentzako euskarazko programazioa nagusi) eta gurasoen bitartez (transmisio lana –kontzientziaz edo gabe- etxean egitekotan adin horretan egiten da, hein handi batean).

Fenomeno honek irakurketa bikoitza izan dezake: batetik, onuragarria dela sormen, produkzio, hedapen, transmisio eta kontsumo sistema hori artikulatzea edota gutxienez bisibilizatzea eta umeenganatzea lortu izana. Horko klabeak irakurtzea komenigarri da beste eremu batzuetan aplikatu ahal izateko. Kontutan hartu behar da estraineko urratsa, lehen eskailera maila ongi beteta eta ongi errotua badago jarraipen bat erdiesteko bidearen oinarritzko zati bat egina dagoela. Eta eskaileraren bigarren mailan dagoela euskal kulturaren desafioetako bat: umeetatik gazteetara urratsa etenik gabe eman dadila; ez dadila hutsunerik izan ez sormenean, ez produkzioan, ez transmisioan, ez hedapenean, ez kontsumoan, ez zirkuituan, ez gozagarritasunean. Jakitun gara, hala ere, gazteak heldua imitatzen duela, eta, hori hala izanik, ezinbesteko da helduen munduan eragitea.

Bigarren irakurketari dagokionez, umeentzako kultur produkzio horretan euskara da hegemoniko, eta horretara dago jarria produkzioa, alegia euskaraz izatera, eta baita neurri handi batean umei zuzendua izatera. Horregatik, askotan ‘euskal kuota’, demagun programazioarena edo produkzioarena, umeentzako produktuek bereganatzen dute, eta horrenbestez ‘gaztelerazko kuota’ helduentzako kulturak bereganatzen du. Kulturaren behatokiko kontsumo datuek ere beste horrenbeste adierazten dute: euskal kultura gehien bat, asteburuetan, goizez eta berez berariaz kulturarako guneak ez diren lekuetan programatzen da. Alegia, umeentzako programazioa dela nagusi euskararen esparruan. Aldiz, asteburuetan, gauez, eta kulturarako diren guneetan gazteleraz programatzen da nagusiki Gipuzkoan. Esan dezagun gazte eta helduentzako kultura normalizatua izan daitekeen hori erdarazkoa dela, gehien bat. Beraz, umeentzako produkzioan lortu den sistema nahiko osotu hori gainontzeko adin eta diziplinatan lortzen ez den heinean, euskal kultura nagusiki umeentzako kultura izango da, nolabait esate arren ‘infantila’, nolabait definitze aldera bigarren mailako, k txikiko kultura. Hor nabarmentzen da euskararen erabileraren inguruko perbertsioaren adibide bat. Eta bigarren mailan jokatze horrek kultura osoa ere kutsatzen du eta pertzepzio okerrak sorrarazten ditu. Horrek eta horrenbestez ez du esan nahi euskal kulturarekin gozatzeko aukerarik ez daukagunik ume ez garen guztiok. Gure txikitasun kuantitatiboan, badakigu handi ere bagarela.

Ikusezina ote da euskal kultura?

Euskarazko kultur produktuak bigarren mailakoak direla, ez direla nahikoa duin pentsatzen dute askok. Merkatuan indarrean dauden marketen estrategietatik kanpo daudenez pentsatzen da ez direla produktu onak. Pertzepzio horren atzean, aurrekoaz gainera, txikitasunaren es-

“Euskal kulturaren prestigioa modu sistematikoa landu behar da”

1.30 solaskidea

“Gure drama zera da: ikusezinak garela euskaldunentzat ere”

1.40 solaskidea

“Kalitate handia dago, aniztasuna, baina EITBk ez du ematen eta inpresioa eman lezake ez da goela ezer. Baina inoiz baino gehiago dago”
1.39 solaskidea

tigmatizazioa dago, inguruko kultura handi eta arrandiatsuen ikaragarriko presioak eragiten duena. Hizkuntza eta kultura txiki batean, are minorizatu batean, ezin dela kultur produktu bikain eta handirik sortu pentsatzen da. Hori da ustea, oso pentsamendu nagusikeriazkoa bada ere.

Kontraesana bada ere, badago euskaldunen artean beste pertzepzio bat ere: zailak edo jasoak direnaren pertzepzioa sortzen baita. Kontsumitzaile potentzialen hizkuntza gaitasuna muga izan liteke hainbat produktu kontsumitzerakoan, baina arazoa produktuan ikusten da, ez norberaren hizkuntz gaitasunean. Arazoa, jakina, hartzaileak berak du bere baitan, ez duelako nahikoa gaitasun linguistiko kultura kontsumitzeko. Pertzepzio oker horrek kultur sistema osoari eragiten dio, eta beraz arazoa denera iristen da. Aurreiritzi horiek guztiek merkatuan eragin zuzena dute, edo, hobeto esanda, merkatu eskasian edo merkatu faltan. Oinarri-oinarrizko baldintza batek huts egiten baitu: kultur produktuak ez dira ezagutzen, are askotan ez daude ikusgarri ere. Indarrak jarri behar dira jendeari erakusten zer egiten den euskaraz; jakinarazi egin behar zaio egiten den hori duina dela, ez dela bigarren mailako, eta gainera ikusarazi bere gustuko produktuak egon badirela.

Transmisioa eta merkatua: txanponaren bi aldeak

Kultur produktuen merkatua ekonomia alorreko jarduera bat da, bai, baina ez hori bakarrik. Etekin ekonomikoez gain, etekin sozialak eta pertsonalak ere ematen ditu kulturaren kontsumoak: herrigintza bultzatzen du, hiztun komunitate bateko kide sentiarazten du, kulturaren beraren garapen propiorako elikagai sinbolikoa banatzen du, hizkuntza beraren gurgila elikatzen du eta pertsona burujabe eta osasuntsuak egiten ditu.

Kulturaren transmisioa eta merkatua lotuta doaz halaberrez, batak ezin du bestea gabe funtzionatu eta alderantziz: kultur produktuak merkaturatu eta merkatuan lehiatuko badira transmisio eta hedapen sistema bat beharko dute izan atzetik. Modu berean, merkatuan bistaritzen eta lehiatzen den kultura, une horretan bertan transmititzen ari den kultura bat da. Bi eremuak banatu litezke gutxi-asko bakoitzean protagonismoa hartzen duten agenteen arabera. Horrela merkatua sortzaile edota produktore profesionalen eremua da, batik bat. Transmisioarena, berriz, zaleen eremua da. Zale kontzeptua bi zentzutan ulertu behar da: kultur praktikatzailea amateur gisa, eta horrekin batera merkatuko produktuen kontsumitzaile gisa. Hala ere, sortzaile amateurrek ere joka dezakete merkatuan, eta aldi berean sortzaile profesionalek ere transmisioan zeregin garrantzitsua dute: sortzaile huts izatetik haratago, eragile izatearena. Egiten ari direnaren kontzientzia izatea, alegia.

Transmisioaren eta merkatuaren zirkuituak, beraz, elkar elikatzen dute. Transmisioak zaleak sortzen ditu, kultura bateko kideak, eta baita sortze bidean jar daitezkeen jendea ere. Eta horiek denak kulturaren kontsumitzaile aktibo bihurtu daitezke.

Merkatua galbahe ere bada. Lehia du joko arau eta bertan erabakitzen da zein produktuk egingo duen aurrera edo zeinek ez. Merkatuaren eta bereziki masa merkatuaren galbahea igarotzeak hala ere ez du esan nahi kalitatezko produktua denik, merkatu globala oro har oso banalizatua baitago. Bestalde, ona edo kalitatezkoa izate hutsak ez du bermatzen zabaldu eta kontsumituko denik. Gaur egungo merkatuak saltzea eskatzen du.

Hala ere, merkatuaren halaberrezkotasuna ukatu gabe, komenigarri da merkatuaren perbertsioaz bi hitz egitea. Kulturaren esparruan, merkatuak -lehia elementu garrantzitsu legez hartze horrek- kultura ez normalizatu bati kaltea ere egin liezaioke, ezin kulturari egin liezaiokeena baino handiagoa. Merkatuan dena galtzekoa izan daiteke, euskal kultura bera merkatu parametroetatik kanpo dagoelako definizioz.

“Gaur egun, kalitateak primatu beharko lukeenean, ez du gurgila mugiarazten”

1.8 solaskidea

“Kalitate ona dago hemen, baina zabaltze txarra”

1.1 solaskide

“Somena bada go, hedapena ere bai, baina merkatuak ez du funtzionatzen”

1.15 solaskidea

“Merkatua ez da normaltasun adierazgarria. Merkatua inposizio bat da, bereziki kultur produktuentzat. Erresonantzia ez da beti salerosketa. Hartu eta eman, eduki, erabili. Horiek ere irabaziak dira, nahiz ez izan ekonomikoak”

1.21 solaskidea

“Guk oso argi daukagu gure misioa eta bisioa euskal kultura dela, baina etxe honek ez balitu bestelako produktuak salduko ez litzateke posible izango euskal produktuari behar duen bultzadarik ematea”
2.11 solaskidea

“Homologazioa beti izan da gure obsesioa baina aldi berean geure kontrako erreminta bat da. Homologatzen garenean asimilatu egiten gaituzte”
1.32 solaskidea

“Normal itxura egiten dugunean gara anormalen. Garenak izateak ez gaitu arlote egiten”
1.16 solaskidea

Alegia, ez dela bere horretan ekonomikoki errentagarri. Datu objektibo bat da, gaur eta hemen, euskarazko kultura ez dela bere lepotik bizi. Arlo gehienetan da defizitario ekonomikoki. Industriak eta eragileek diru-laguntzak jasotzen dituzte, eta horrezaz gain, euskal kultura hutsa ez diren beste jardunbide batzuetatik finantzatzen da euskarazko kultura: dela testu-liburugintzatik, dela bestelako zerbitzu teknologiko edo edukiak ematek, dela gazteleraz argitaratzeagatik, dela elastikoak eta beste saltzetik, dela etekinik gabeko, are inbertsioa ez berreskuratzeko, pentsamendutik egiten direla, izateko gogotik... Normaldu eta homologatu beharra inposa dezake merkatuak eta horrek galbidea ekar lezake helmugaren eta helburuaren perspektiba galtzen bada: ez dirua egitea, edo saltzea lehenetsi, baizik eta sortzea, zabaltzea, bizi-berritzea, eta kultur sistema elikatzea da xede.

Iparra galtzen ez badugu, denean gaude irabazteko, baita merkatuan ere, elikagai sinbolikoa sortu eta banatzeko gai izango bagara bederen. Gainera, kultur produktu guztiak ezin dira galbahe beretik pasatu. Esan nahi baita, etekin ekonomikorik eman ez edota hedapen zabala ez izanagatik, badirela behar-beharrezko diren produktuak ere: dela euskal kulturaren bizi iraupenaren baitan izan dezaketen garrantziagatik, dela etorkizuneko kultur kontsumoan eragiteko urrats estrategiko direlako, dela ohitura sortzeko edota publikoa hezteko. Ezin da merkaturaren neurgailu izan. Edonola dela, merkatuan lehiatzeko lehen baldintza irteera puntura iristea da, eta ez hori bakarrik: ikusia izateko moduan abiatu behar da lasterketa. Lasterketaren abiapuntura iritsi ere egin gabe, ezin esan dezakegu kultura bat, produktu bat, hizkuntza bat ez dela saltzen, edota kultura batek merkatuak ezin irentsizko produkzioa duela.

Gaur egun euskal kultur produktuen arazo nagusia merkatuan dago. Alegia produkzioaren eta kontsumoaren artean etena dago. Paradoxa argia da: inoizko euskaldun kopururik handiena eta jantziarena dagoenean, ez dago kontsumitzaile nahikorik, edota euskaldun kopuruak ekarri beharko lukeen adinako kontsumorik. Eten horren arrazoiak bi mailatan aztertu behar dira:

- Gizarte mailan: euskal hiztunen komunitatea izan bada, baina ez dago nahikoa trinkotua. Gaur egungo gizartearen ezaugarriak dispersioa, aniztasuna eta ugaritasuna izanik, komunitatea eta komunitate horrekiko pertenezia sentimendua lausotu egin ditu: euskal komunitatearen desintegrazio bat gertatu da azken hamarkadetan, eta horrek eragin du ez kontsumitzea. Kontsumo ohiturak eta bideak ere aldatu egin dira, gainera.
- Kultur estrategien mailan: euskarazko produkzioa ikusezina da, produkzio horrek ez duelako nahiko aukera erakuslehoan jartze-

ko. Garrantzitsua baita jartzea, baina baita ere nola: ze mezurekin, ze irudirekin, ze balio erantsirekin, ze bereizgarrirekin.

Gure merkatua hiru azpi-azoketan bana liteke: euskal nitxoa, non euskaldun kultur zalea den bezero (150.000-200.000 lagun), Euskal Herrian bizi diren gazteleradun eta frantsesdun kultura zaleen merkatua, eta merkatu globalizatua, definizioz masa merkatua dena, eta honenbestez orokorra, berdintzailea eta publikoaren bereizketarik egiten ez duena.

Euskal nitxoaren ezaugarriak tankera bereko beste merkatuen berdina dira: zatikatua, espezializatua, kontsumitzaile jakin eta berezi bati zuzendua dagoena: euskaldunari. Euskal hiztunen merkatu horren baitan, euskal kultur produktuen merkatua ere nitxo merkatu bat da: hau da produktu berezitu eta espezializatuak merkaturatzen dituen, ez berezitu gabeko masa publiko bati zuzentzen zaiona, eta helburu euskaldun kultur zalea duena. Beraz, espezializazio bikoitza du ezaugarri euskal kulturaren merkatuak.

Euskal nitxoa, nitxo merkatu guztiak legez, ez da inondik ere masa merkatu bat. Horrezaz gainera, masa merkatu globalizatuaren eta hizkuntza eta kultura handien merkatuen barnean, edo periferian kokatzen da, eta horrenbestez ez da merkatu normalizatu bat. Baina bere txikian ere, kultura txiki bat mantentzeko gai izan daiteke, eta baita kultura hori hiztun komunitatearentzat elikagai bizi izan dadin ere. Euskal kultura mundura zabaldu behar da, bai, baina horren aurretik euskal kulturaren mundua zabaldu behar da, kultura bera eta bere eremu naturaletan. Hala ere, zabaldu daitekeen eta zabaldu beharko den merkatu bat bada, horretarako propio hainbat politika diseinatu eta adostu beharko dira.

Euskal produktuen banaketa estrategikoa da merkatuak funtzionatu-ko badu. Salmenta puntu eta azoketara iritsi beharra du. Sarritan, banaketa lan hori gaitzera ekonomiko handia da industria handitik kanpo dauden erakunde txikiago eta are alternatiboentzat. Ezin asumitu ditza-kete kostu horiek. Eta horrek, dagoeneko, ekarri du hainbat erakunde eta eragilek bere banaketa-sistema propioa sortzearena, eta zuzeneko salmenta egitearena, inbertsio hori eginda ere merkeago ateratzen baitzaio banaketa sistema nagusia erabiltzea baino. Benetako arazoak sortzen ditu produktuen banaketak, eta mereziko luke azterketa eta doiketa bat.

Bestelako banaketa liburutegi eta eskoletara egin beharrekoa da. Bat banaketa bermatzea da, eta bestea banaketa hori produktuak merkaturatzen direneko denbora berean egitea. Nork hartu behar duen bere gain, nola egin behar den: liburutegiek euskarazko liburu erosien kuota bat bete behar ote duten, administrazioak banaketa modu azkar bat (pro-

**“Euskal kultu-
rako kontsu-
mitzailea maila
kultural han-
dikoa da. Goi
kultura da, ez
da masa kul-
tura eta masa
kultura ez da
euskarazkoa”**

1.15 solaskidea

**“Euskal kultu-
raren arazoeta-
ko bat zabalpe-
nean dago. Ez
dago bermatua
zabaltze txukun
bat. Planteaga-
rria izan daiteke
banaketa siste-
ma publiko bat”**

1.39 solaskidea

**“Zabaltzenekin
oso kritikoak
gara, ados,
baina bitarteka-
ri espainiarrak
sartzen badira,
zer?”**

1.12 solaskidea

“Globalizazioari aurre gin daiteke lokalari, eremu eta jarduera zehatzei indarra emanaz”

1.13 solaskidea

“Sustapen lan handi bat dago egiteko, euskarazko kultur produkzioaren irudia beste modu batera komunikatu behar da, eta gizartearen konpromisoa ere behar da. Kontsumo kulturala euskararen aldera bideratzeko plan sarkor bat diseinatu behar da”

1.30 solaskidea

duktu berriak egon daitezela lehenbailehen liburutegietan eta eskoletan) antolatzeke lana hartu behar duen... Konponbidea behar duen aferra da.

Euskal produktuen erakargarritasuna ez da etorriko kultura handietan egiten den produkzioa salgarri baina ez-kalitatezkoa imitatzetik. Produktu berezituak behar dira. Euskarazko produktuek ez dute zertan espainolezkoen mimetikoak izan, aitzitik, bereizten badira hobe. Nitxo merkatuetako produktuen bereizgarri izaten da nolakotasun propio bat izatea, dela kalitatea, dela ingurugiroaren zaintza, dela eksklusibitatea (beti kontzientzia mota bati lotua). Gurean bereizgarri berezkoa euskarara da, eta euskaraz sortua izateari kalitatezko eta bereizgarritzko adjektiboak jarri behar zaizkio. Demagun, ‘euskaraz sortua’ etiketa bat, edota etiketa horren ideia. Erakargarritasun hori eratu eta saltzeko unean, biezagarri garrantzitsu izan daitezke:

- Euskaraz sortua izateak emango dio benetakotasuna, interesa, erakargarritasuna; ez beste hizkuntza batean euskararen inguruan edota euskal gisara mozorrotutako produktuak egiteak.
- Euskaltasun identitatea ere kontzeptu salgarria da, produktuaren sustraitasuna, nortasuna, diferentzia markatzen duelako.

Garrantzitsua da produktuak euskaraz sortzeaz gain, horiek euskaraz soilik komertzializatzea ere kontuan izatea, lehen urrats batean bederen, merkaturatze bide bat egiteko aukera izan dezaten. Interesa duena euskaratik igaro dadila, itzulpena jo aurretik. Edukiak sortu behar dira euskarri berrietarako, pantailetarako bereziki. Datuek diote gazteengan teknologia berrien, eta bereziki interneten erabilera, ehuneko ehunekoa dela. Teknologia esango du zein den euskarria, zein den kontsumo eredu, baina edukiak guk sortu behar ditugu.

Kultur produktuen zabalpena lortzea beharrezko da

Zabalpen politika bat diseinatzea beharrezko da. Egiteko horretan instituzioak eta gizarte eragileek elkarrekin jardun beharko dute, behar errealetatik abiatzeko. Balio-katean administrazioaren interbentzioa, gutxi-asko, merkaturatu aurreko urrats guztietan eman da, baina horixe gelditu da. Garaia da merkatura begiratu eta merkaturatzea optimizatzeke neurriak hartzeko. Izan ere, balio-katean inbertitzen den beste hainbeste (demagun) inbertitu beharko da merkaturatzean ere.

Ikusgarritasuna ezinbesteko da, baina landu eta bilatu egin behar da. Gaur egun ona izatea ez da nahikoa eresia edo kontsumitua izateko: saldu egin behar da. Jendea erakutsi egin behar zaio zer egiten den euskaraz; jakinarazi egiten den hori duina dela, ez dela bigarren maila-

ko, eta gainera ikusarazi bere gustuko produktuak badirela. Merkatuaren eta kontsumitzaileen gaineko ikerketa egitea beharrezko da. Euskal kontsumitzailearen, alegia elebidunaren, profila ezagutzea, eta bezero horri buruzko marketin programak sustatzea.

Merkatuari arreta berezia jarri dion egitasmo bat Gaztezulo aldiria da. Hain zuzen, orain hamar urte sortu zen aldiria honek inkesta bat izan zuen abiapuntu. Donostiako Hirutxulo aldiria bezera zer nolakoa zen ikusteko galdeketak datu argigarriak eman zituen: irakurle asko eta asko gazteak ziren eta kultur kontsumitzaile. Horrek ekarri zuen gazteentzako aldiria sortzea. Gaztezulo aldiriak, geroa ohitura izan du bezeroa eta irakurle potentziala testatzeko, eta gainera, inkesta saioak erabili izan ditu, galdeketa egitearekin batera, harpidetzak egiteko. Horrekin harpide kopurua emendatuz joan da, eta baita produktuari aldirio-aldiro berritasunak sartzen.

Banaketa ere berariaz landu duen eremua izan du aldiria honek. Harpidetzak eta kioskoa lantzeaz gain, Euskal Herriko eskolen sarea baliatu dute aldiria banatzeko. Gazteak non aldiria han, izan dute goiburua. Eta marketin neurriei dagokionez, ia urtero urtero kanpaina berezituak egin izan dituzte, berezituak eta bereziak gainera.

Gazteen eremua estrategikoa da euskal kulturaren, ahulgune nabarmen bat delako, eta Gaztezulo horretan asmatu izan du, produktua zabalteaz eta finkatzeaz gainera, gazte euskaldun erreferentzialak sortzeko eta bistaratzeko hedabidea izan delako.

Kultur produktuen banaketa hobetzea eta bermatzea ere ezinbesteko da. Produktuak, produktu guztiak, leku guztietara (liburudenda, salmenta puntu, liburutegi, azoka, eskola) iristeko modu dinamikoa behar da. Eta gainera, banaketa lan horren kostuak ezin du gainkarga ekonomiko jasanezina izan industria 'handiaz' kanpoko sortzaile eta ekoizleentzat, egun gertatzen den moduan.

Hedapenerako eta kontsumorako **zirkuituak zabaldu eta dibertsifikatzea** ere beharrezko da: zirkuitu alternatiboak (sare ofizialetik kanpokoak), zirkuitu espezifikoak adinaren arabekoak, joera eta gustuen neurrikoak, herri-auzoetan euskal kulturaren azokak berrindartu...

Handiaren, kantitatearen, serialtasunaren edota errepikapenaren aldeko mezu globalari aurre egiteko **mezu berriak sortu behar dira:** txikiaren alde, euskararen alde, kalitatearen alde, lokalaren alde, identitatearen alde. Halako kategoria kate bat osatu, produktuaren identifikatzaile izango direnak.

Kultur produkzioa kultur kontsumitzaile eta zaleen eremu fisikora hurbiltzea giltzarri da. Merkatu sistema tradizionaletik haratago,

“Nerabeak sarean daude: hor jarri behar dira edukiak, ondo landuak, erakargarri eta gainera euskaraz”

1.64 solaskidea

“Ni hemen norbait naiz euskaraz egiten dudalako. Espainian norbait naiz musika egiten dudalako, euskaraz eginagatik ere”

1.39 solaskidea

“Gazteak ez du kultura kontsumitu nahi, aisia baizik, eta horrekin lotutako kultur produktuak onartzen dituzte bakarrik: plazerbide azkarrekoak. Kapitalismoaren degenerazio bat da. Nola konpondu? Erresistentzia dinamika aktibo txikiak antolatuz”

1.30 solaskidea

“Jendearen erantzuna ezinbestekoa da. Zergatik ez dago kontsumorik? Mundu eroso batean bizi gara, dena eskura dugu, konpromisoak laxatu egin dira, hautaketa norberarena da... Kontsumitu ahal izateko bisible izan behar da eta transmisioa da horretarako giltza”

1.45 solaskidea

“Ez pentsatu gehiegi eskatzen ari garela. Ez pentsatu ordezkapen linguistikoa salatzea demokraziaren kontrakoa dela. Arrazoiketa ez da inposizioa, baizik eta esijentzia linguistikoa. Nork prestatuko ditu ‘Diario Vasco’ eta ‘El Correo’?”

1.16 solaskidea

tokian tokiko gozamen taldeak bultzatzea interesgarria da. Dagoeneko badira: irakurle taldeak, antzerkizale taldeak... Kontsumo eta transmisio talde dira. Eta zaletasunetik eta gozamenetik abiatu badira ere, ona litzateke euren taldetasun txikian, euren lokaltasunean, kultura oso baten parte aktibo direla senti dezaten. Horretan zaletuek adina garrantzi dute sortzaileek eurek ere. Aztertzeko moduko ereduak izan daiteke kultur sare deszentralizatuen antolaketa.

Merkatuan eragiteko transmisioaren eremuan jokatu beharra dago. Hemen eta munduan, kultura baten transmisiorako tresnak zeintzuk diren aspaldi ezagutzen da: hedabideak, hezkuntza arautua, hezkuntza ez arautua edo aisialdia eta espazio publikoa. Hizkuntza normalizatueta horiek normaltasunez ustiatzen dira, hobeto edo okerrago. Baina ustiaketa onena izan gabe ere, merkatua alde duten kultura handietan, transmisio tresna horietan huts egiteak ez die kalte ikaragarririk ekartzen. Badute sistema bat, batera edo bestera bere burua konpentsatzen dakiena. Baina gure kultur sisteman, oreka hauskor horretan, transmisio tresna horiek ondo ez baliatzeak berebiziko kaltea eragiten du. Euskaldunak gara, euskaradunak, bai, baina kulturaz ere euskaldunak ba al gara? Galdera horri erantzun behar diote lau eremu horiek. Behar-beharrezko da hizkuntza politikan kultur dimentsioa integratzea.

1. Hedabideak

Hedabideak legitimazio tresnak dira gure gizartean eta horien indarra ereduak eta baloreak zabaltzerakoan izugarria da. Hauei dagokionez, lau eragin eremu bereizten ditugu:

- Euskalgintzako euskarazko hedabideak: helburu estrategiko izan behar dute euskarazko kultur produkzioa mamitu eta erakusteko. Kultur joerak detektatzeko, kontsumo joerak markatzeko, euskarazko produktuak balioan jartzeko, haien duintasuna agerian uzteko. Ez da nahikoa informatzea, ezta euskaraz informatzea ere, kultura elikagai bihurtzeko betebeharra dute, eta horretarako eragile izan behar dute.
- Hedabide publiko euskaldunak: Hedabide publikoak kultur politiken baitako tresna nagusienetako bat izan beharko lukete. Zerbitzu publiko diren heinean, euskal kultura zabaltzea, duintzea eta baliotzea izan beharko lukete helburutzat. Aurreko puntuan esan duguna ere hemen aplikatu behar da: euskaraz informatzeaz haratago, ekosistema bat elikatu eta birsortzeko bokazioa izan behar dute. Kultur programa espezifikoak eginez (egiten dira), baina baita informatiboetan euskarazko kulturaren presentzia

areagotuz. Hori programazioaren baitan. Hortik kanpo, kultur eragile sozialei doaneko publizitate tarteak eskaini behar dizkie euren produktuak iragarri ahal ditzaten. Zalantzarik gabe, el-karrizketatu guztiek baloratu dute EITB bere sortze helburutik urruti dagoela. Gipuzkoako Foru Aldundiak, diagnosi horrekin bat etorrita, Gipuzkoa Kultura TB izeneko proiektua abiarazi du zenbait herritako telebistarekin (tokiko tv) elkarlanean. Eredu-garritzat jotzen den ekimen hori hasita dago jada emaitza onak eskaintzen.

- Erdalgintzako hedabideak publiko zein pribatuak: gurean nagusi dira kopurutan eta eragin indarrean erdarazko hedabideak, eta historikoki horietako askotan euskara eta euskal kultura ez dute aintzat ere hartu. Euskal kultura badenik ere ezin du jakin hedabide horien kontsumitzaile euskal herritarrak. Euskarazko kulturari leku handiagoa eskaini beharko liokete. Kuotarik aplikatu al liteke kultur politika baten eskutik? Galdera hor dago.
- Azken hogeita hamar urtetako historiak erakutsi digu hedabide elebidunen porrot erabatekoa, beti gaztelera edo frantsesa gailendu baita. Aipatu izan duguna, lehenago ere: euskara erdigunean ez jartzeak euskararen galera dakar. Alor honetan ere bai. Hala ere, badira gurean euskara ere sartzen duten erdal hedabideak, baina borondate onez edo txarrez izan, euskararen erabile-ra maltzurra egunero ikusten dugu: normalean euskarazko kultur produktuen informazioa euskaraz emanez zuritzen dute halako euskararen balizko kuota bat. Horrekin baina, gainontzeko informazio garrantzitsuak erdaraz emanez, euskara bera bigarren mailako agertzen da hedabide horren geografia ideologikoan. Eta ez hori bakarrik, euskal kultura bera agertzen da bigarren kutsuko gisa, eta horrenbestez baita sortzaile bera ere. Hedabide hauek ere gogoeta egiteko obligazioa badute.
- Sareko hedabideei ere premisa berberak aplikatu behar zaizkie. Bestelakoan, sarean euskal kulturaren ikusgarritasuna lortu aldera, plataforma bateratu handi erreferentzial bat egitea izan daiteke bidea, edo barne sare bat eraikitzea. Aztertu beharreko kontua da.

“Erdal mundua enteratu ere ez da egiten euskal mundua zertan den”

1.2 solaskidea

“ETB2ren rola suntsitzailea izan da. Metro-poliari begira jarri gaitu, ‘vasco’ kategoria sortu du eta erreferente kultural arrotzak geureganatuarazi. Euskararik gabeko Euskal Herria sortu du. Akats estrate-giko larria izan da”

1.24 solaskidea

“Egarria sortu behar dute komunikabideek eta hezkuntzak. Horixe dute egitekoa”

1.29 solaskidea

2. Hezkuntza arautua eta ez-arautua

Hezkuntza dugu transmisio gune nagusia. Baina zer transmititzen du? Hamasei urteko gazte batek zer daki euskal kulturaz? Zenbat gozatu du euskal kulturaren bitartez? Zer jaso du eskolan? Horren aurreko galdera agian honako hau da: irakasleek zer dakite euskal kulturaz? eta

“Hezkuntza estrategikoa da, ardatza da. Beti faltan izan dugu kultur dimentsioa hezkuntzan. Saiatu izan gara hezkuntzarekin lan egiten baina ez daukate denborarik”

1.4 solaskidea

“Zenbat eta gehiago ikasi eskolan, orduan eta erdal-dunago. Tokirik hoberenean ere, erdarak jan dizkio funtzioak euskarari”

1.9 solaskidea

“Hezkuntza arautua eta ez-arautuaren arteko elkarlana beharrezkoa litzateke”

Hernani ET

“Non geratu da gurasoen ardurak kultur transmisioan?”

1.21 solaskidea

gurasoek, edo etxeok? Euskal kulturaren transmisioa bermatu behar luke eskolak. Curriculumean bertan euskal kultura egoki txertatzea beharrezko da. Gazteak jantzi, kultura baten jabe izan, kultur komunitate bateko kide sentitu eta sormenaren bideetan jartzea ahalbideratuko luke horrek, eta horrekin zale eta kontsumitzaileak sortzea.

Helburu horiek erdiesten joateko bidean, gogora ekartzekoa da Hezkuntza saileko IRALE programaren baitan hainbat urtez arrakasta handiz eman izan diren R600 ikastaroak, euskal kultura propio lantzeko asmoz eratuak, ia bertan behera utzi dituela Lakuara iritsi berria den PSOE-PP tandemak. Euskararen egungo muga sozialak zabaltzea desiragarritzat jotzen dugu denok; baina, horretarako, jakina, egun beste aldean dagoenak gugana hurbiltzeko pauso bat ere eman behar du. Tamalez, badirudi zorioneko kontzertazioa desio izaten jarraitu behar duela.

Etxea transmisio gune izan da historikoki, baina gizarte eredu aldaketek transmisioa zentzu zabalenean eskolaren esku utzi dute eta gurasoak arduragabetu ditu. Interesgarria litzateke eskolaren markoan gurasoak edo etxeok ere kultur transmisio horretan hartzaile eta igorle izatea. Hezkuntza komunitatea osatzen jarraitzea eta kultur transmisioa ardatz bihurtzea ezinbestekoa da.

Aisialdia ere hor dugu: aisia talde, eskolaz kanpoko ekimen eta beste. Hor eragitea ere planteatzeko modua izan liteke, ikastearen derrigortasunarekin baino gozamenarekin eta sormenarekin lotzeko gune egoikiak direlako. Bidenabar, gogora ekartzekoa da aisialdiak aukera aparta eskaintzen duela umezarotik gaztarorako jautzia giro euskaltzalean egiteko. Euskal kulturaren eskolak? Esate baterako, Bagara proiektuaren baitan, gazteen aisialdiaren eremuaz haratago, heziketa soziokulturan sakontzeko beharra ikusi da. Jarraipena merezi duen gaia da.

3. Gune sinboliko publikoen indartzea

Kalea, paisaia, espazio birtualak, sozializazio guneak eta jaiak euskararen eta euskal kulturaren izaera identitarioarekin lotzeak berebiziko garrantzia du, hizkuntzaz haratagoko hedapen gaitasuna baitu. Seguran Iparra-Hegoa egitasmoak euskararen lurraldea jarri du erdigunean eta hori baliatu mugaz gaindiko jendeen topagune bat osatzeko urtero. Kultur ekitaldiak oinarri ditu, eta ikusgarri jartzen duena, maila sinbolikoan, muga geografikoen gainetik euskararen mundu bat dela da. Bere horretan interesgarria da eta gainera kalea du gune nagusi. Zarauzko Euskal Jaiak ere kalea du gune nagusi. Segurakoak hamar urteko historia du, Zarauzkoa mende hasieratik dator. Eraldatuz eta moldatuz, baina urte guzti hauetan lortu du euskararen zentraltasuna gordetzea eta euskal-

tasunaren sinbolo gisa irautea, nahiz eta helburu turistikoak kasik hasieratik izan dituen. Gaur egun aipagarri da, Udalak antolatzen duenaz gainera, hainbat herritarren urtero herri antzerkia egiten dutela. Bertan ehun bat herritar biltzen da antzeztera, eta ikustera berriz ehundaka. Alde horretatik herriak eta herriarentzat egindako jai bat da, belaunaldi gazteen integrazio eta sozializazio bide euskaldun bat eskaintzen duena. Bi esperientziak dira ekimen identitarioak zentzu horretan.

Politikarien eta gizarte pertsonaia erreferentzialen atxikimendu publikoa ere beharrezko da. Horrek ere balio sinboliko handia du, hori ere, legitimazio eta normalizazio urratsa delako. Ez da nahikoa diskurtsoan integratzea euskararen aldeko aldarria, ezinbestekoa da eredu ona izatea. Alegia, agintari zein hiritar gisa, egon behar den eta egon nahi den lekuetan egoten jakitea.

4. Sortzaileak eta eragileak transmisore

Sortzaileek eta eragileek euskal kulturarekiko pertenezia lantzea komeni da, sortzaile huts izatetik eragile izatera pasa daitezen. Eragin eremua merkatuaren esparrutik kanpora, hurbileko espazioetara ere irits dadin desiragarria da. Sortzailea kulturgilea izatea, alegia.

Bestalde, politika eta jarduera iraunkorrak behar dira, jarraikortasuna izango dutenak, **publikoa sortu, hezi eta kontsumo ohiturak sortzeko**. Ekimen puntualak ez dute lur hartzen, galdu egiten dira. Gazte eta umeak antzokietara eramane, demagun, interesgarria izan daiteke, baina emaitzak epe luzean emango ditu. Emaitzak berehalakoan lortu beharrak ez du mesederik egiten. Kultur fidelizazioa eta kontsumo ohiturek hori eskatzen dute.

Azken aldian, euskaraz jakinagatik eta are elkarren artean euskaraz bizitzeagatik ere, badira ingelesari heltzen dioten gipuzkoarrak beren sormena bideratzeko. Hautu hori gero eta jende gehiagok egiten du hemen eta edonon. Norengana iritsi nahi dute? Norengan eragin? Hiztunen eta hizkuntzaren arteko osagarritasun handirik ezin sumatu halakoetan. Unibertsal izateko, nahiago dute etxekoek ulertu gabe kanpokoek ulertzea. Euskal kulturatik unibertsaltasuna beste modu batean irudikatzen dugu.

“Gune sinbolikoak oso garrantzitsuak dira: Korrika, Ibilaldia... oso indartsuak dira. Espazioa jantzi egiten dute eta hori guk sortu dugu hutsetik. Horiek ez dira hezkuntza baino garrantzitsuago baina zaindu eta landu egin behar dira”

1.42 solaskidea

“Helburua euskara kalera ateratzea da, euskararentzat kalean espazioak irabaztea. Kanean denok gara protagonista eta gozamina da ardatz”

1.27 solaskidea

Kultur politikak, euskal dimentsioaren argitan

“Kulturak zerbait badu hizkuntza du. Julio Medem ez da euskal kultura eta kitto. Eztabadia hori oraindik indarrean dago baina ez du ez hanka ez buru”
1.31 solaskidea

“Hemen planteatzen duzu euskarazko ikus-entzunezkoen lege bat eta ez da ulertzen. ‘Badago bat, hizkuntza gabea’, esaten dizute”
1.46 solaskidea

“Euskal dimentsioa praktikatzen da baina ez dago inon idatzia. Ni harrituta gelditu nintzen irizpideak finkatu gabe zeudela ikusi nuenean. Euskal kulturaren presentzia bermatuta izatea funtsezkoa da”
1.43 solaskidea

Kultur politikak euskaratik pasatzen al dira? Euskaratik pentsatzen al dira kultur politikak? Euskara sektore bat al da? Adjektibo bat, edota substantiboa da kultura den adina? Kultur politiken eta euskal dimentsioaren arteko harremana argitzeke dagoen auzia da. Kultur politikak, kultura sailak administrazio askotan (denetan ez esateagatik) ‘hizkuntzarik gabe’ agertu izan zaizkigu. Kultura da garrantzitsua, kultura da edukia. Baina non geratzen da hizkuntza? Non geratzen da hizkuntza minorizatu batek beharko lukeen kultur politika? Izenari dagokionean ez da hizkuntzarik ageri, praktiketan, hainbatetan bai, baina ez beti.

Aitortu behar da lurralde mailako administrazioan eta herrietakoan, oro har Gipuzkoan, kultura arduradunen aldetik euskal dimentsioa kontuan hartzen dela, baina inon ez dagoela idatzita jasota horrela behar duenik izan. Beraz Aldundiko eta Udaletako teknikari eta arduradunen euskararekiko sentsibilitatearen (edo sentsibilitate ezaren) mende geratzen da euskarazko kulturaren aldeko politikak praktikan jartzea. Nola bait tazituki edota inertziak onartua dago praktika hori, baina zer gerta liteke eragile horiek aldatzen badira? Are, zer gerta liteke mahaigaineratuko balitz arazo hori? Non eta nola geratzen da bermatua euskal kulturaren aldeko praktika hori?

Aldundian eta hainbat udaletan, ez guztietan, esan dezagun, kultura egiten dela, eta euskaraz dena balioesten dela, diru-laguntzetan demagun, emakumeen berdintasunaren aldeko lanak balioesten diren modu berean. Ondoan, euskararen normalizaziorako sail edo zuzendaritzatik kultur ekimenak ere lagundu eta bideratzen dira. Sarritan euskara sailak dirudi euskal kulturaren gunea, eta ez kultura sailak berak. Dibortzio horrek bi irakurketa maltzur sor ditzake: bata, euskaraz sortzen den kultura oro subentzionatua da, lagundua, dirutza gastatzen da horretan, beste hizkuntzetan ez bezala. Bigarrena, euskaraz sortzen dena kultura txikia da, ez da benetako kultura. Gaztelerazkoa aldiz laguntza gabekoa dirudi, eta ez da egia, eta gainera badirudi benetako kultura dela kultura sailetik gestionatzen den heinean. Euskarazko kultur proposamenak euskaragintza badira, berdin esan daiteke gaztelerazko kultur proposamenak gazteleragintza direla, sortu eragile zibilek edo sortu eta lagundu administrazioek. Hizkuntzarik gabeko kulturarik existitzen al da? hizkuntzarik gabeko kultur politikarik egitea posible al da? Hizkuntzarik gabeko kultura ez ote da ia gehienetan gaztelerazko kultura? Hizkuntza minorizatu baten beharrak ase al ditzake hizkuntzak zentraltasunik ez duen politika batek?

Hona iritsita galdera edo gogoeta gaia ekidin ezina da: bi hizkun-

tza, bi kultura, beraz bi kultur politika? edota, zintzoago, kultur politika bakarra eta berau euskarazko kulturaren oinarritua? Euskarazko kultura zentral izango duen Euskal Kulturaren Saila beharrezkoa al da? bai kontzeptualki (izen eta guzti), eta baita praktikoki. Jokoan dagoena euskara eta euskal kulturaren etorkizuna da, eta mundu minorizatu horrek behar eta premia propioak ditu, gaztelaren beharren (beharrak baditu bederen bere milaka milioi hiztunekin) antipodetan dagoena. Edozelan ere, orain arte hizkuntza handi izandako horiek kezkatzen hasita daude ingelesaren erasoaldi historikoaren hazkunde bizkorra dela-eta. Eta badute motiborik, badutenez. Gu, gure txikitasun handian, hala jokatzen ikasita gaude, egun gu baino handiagoak diren batzuk baino antidoto gehiago daukagu gurean jarraitzeko. Oraingo kultur politiken kontzepzioarekin ez al du euskal kulturak ahultze bidean jarraituko? Ez-indartze bidean? Kolapsatuta? Gurean, normaltasunaren paradigma ez baita euskaraz hitz egiten duena, baizik eta euskaraz hitz egiten ez duen euskal herritarra. Alegia pertenezia definitzeko ez dago euskararen beharrik, ez dago euskaldun izan beharrik, bai aitzitik gaztelardun. Eta euskaldun guztiak gara gaztelardun edo frantsesdun. Eta ez alderantziz.

Bestalde, euskal adjektiboak ia gauza guztietarako balio du. Elementu extralinguistikoek hartu dute zentraltasuna. Borroka politikoak maizegi izan dira lehen planoan, baita euskararen sustapena helburu duten ekimenetan ere. Hori kaltegarria izan da. Hori horrela izanik ere, hizkuntza eta kulturaren normalizazioa ikuspegi politikotik kanpoan uztea ez da eraginkorra. Hizkuntza eta kultura baten biziberritzeak politika jakina eskatzen du, iraunkortasunerako neurri zehatzak hartzea (subsidiaritate paradigma ezartzea, hainbat funtzio eskusibo gordetzea, gune hegemonikoak artikulatzea, lege babesa...) Erritmoak ahalik eta kontsentsuatuenak izan behar duten arren, zientzia soziolinguistikoak argitu beharko du zein den unean uneko gutxienekoa. Hori horrela izanik, paradoxikoa da soziolinguistika arloak duen desegituratze ulertezina. Eragile sendoak dauden arren, ez dute egonkortasunik. Ulertezina da hori gure gizartean.

Euskararen egoera minorizatu eta ahula dela-eta kultur politikan, askotan, ez da apusturik egiten, zaldi galtzailearen aldeko kiniela betetzea balitz bezala. Eta hor Guggenheim eremua indartu da, kultur politikak usu interes politiko eta ekonomikoen menpe geratzen baitira. Badirudi kulturaren lehen mailan jokatzeke euskara sakrifikatu egin behar dela. Bestela esanda, euskaraz eginda, edo euskaratik eginda, ezin dela lehen mailako izan eta halabeharrez beti izango dela bigarren mailako. Zinemaldian ezin egon daitekeela euskararen presentzia normalizatua goa, edota hizkuntz minorizatuen plataforma moduan funtzionatuko lukeen zinemaldi bat ez dela interesgarria, ez dela kultura letra larriz.

“Kulturari, oro har, eta euskal kulturari bereziki, ez zaio behar besteko garrantzirik ematen erakundeetan. Aurrekontuak ikusi besterik ez dago”

1.25 solaskidea

“Euskararen unibertsoa euskara ataletik kultura atalera zabaldu behar da”

1.16 solaskidea

“Kulturaren Euskal Planean euskal adjektibo moduan erabiltzen da, ez substantibo moduan. Guk guretzat egini niko politikak behar ditugu. Honek guztiak ebidentea dirudi, baina hemen ezin da aipatu ere egin, bestela berehala esango dizute itxia zarela, ghettoan bizi nahi duzula...”

1.9 solaskidea

“Administrazioak euskarren alde zerbait egiten badu diskriminazio positiboa da. SPRIk gazte-leraz zerbait egiten badu, hori ez al da hizkuntz politika? ez al da erdal hizkuntz politika? Ez al da erdalgintza?”

1.18 solaskidea

“EAJk ikaragarri egin du ehun urtetan, baina erakundetzearekin batera ekonomiara joan gara eta euskal kulturarengandik urrutiratu egin gara”

1.45 solaskidea

Euskararen beraren premien barnetik analisisa egitea beharrezko da euskara eta euskal kultura jokoan dagoen eremu guztietan. Gure beharretatik formulatu behar dugu bisio bat. Berezitua eta lehentasunezkoa izan beharko luke euskal dimentsio horrek, eta horrenbestez kultura sailetik egin politikak, eta ez euskara sailetik. Nolanahi ere, euskara sailek egin duten bidearen aitortza behar-beharrezko da. Euskal kulturaren alde egin dena askotan euskara sailetik egin da bertan ikusi delako, ez kultura sailetan, kultur politika propio baten beharra. Bada auzi hau argitzeko balio dezakeen ideia bat: momentuan egin ahal duguna eta hizkuntzarentzat beharrezkoa dena bi gauza ezberdin dira. Ezin ditugu nahastu bi plano horiek. Une honetan, ordea, sumatzen dugu hizkuntz politiketan kultur dimentsioari arreta gehiago jartzea mesedegarri zaigula. Tokian tokiko errealitateari erreparatu behar diogu lidergotza nondik artikulatu behar den erabakitzeko. Desiragarria da lidergotza partekatura iristea, hizkuntz politikan kultur dimentsioa arretagune izatea eta kultur politiketan hizkuntz dimentsioaren araberrako trazaketak bideratzea. Badugu zer hobetua alor honetan.

Errealitatetik abiatuta ere, egoera normalizatu baterantz jo beharko genuke eta horrek kultura sailak eragile jokatzea eskatzen du. Gogoe-tarako abiapuntu bat da. Bistan da, beharrezko dela euskal kulturaren aldeko kultur politika eraginkorra artikulatzea. Alegia, aldez edo moldez, beharrezkoa da elkarren osagarri izango diren hizkuntza politika eta kultur politika artikulatzea.

Esan dezagun, artikulazio hori balego eredu normalizatu bat erdie-tisiko litzatekeela. Euskal kultura kultura den heinean norberegantuko litzateke, eta ez horrenbestez euskal den heinean. Hortik euskarazko kulturaren beraren behar, premia eta lehentasunetan oinarritutako poli-tika abiatu daiteke. Ez baita nahikoa euskal hori kulturari kendu eta asi-metriko diren bi hizkuntzarentzako kultur politika berbera egitea. Hori da eragileek aldarrikatzen dutena.

Bestea da kulturak berak politikaren eremuan duen estatus eskasa. Alderdi politikoen programetan ere ez da kultura garrantzi gehien duen eremua, aitzitik. Kulturaren dena da dirua eskatzea, eta dirua xahutzea; eta diru eskatze hori, gainera, ez da ulertzen behar edo inbertsio modura, “etxerako laguntza” moduan. Ideia hau oso zabaldua dago gizartean. Eta ez da berdina gertatzen kirola subentzionatzen denean, edota industria, edota banka. Kultura prezindiblea da erabat, eta, gainera, dirua xahutu baino ez du egiten.

Kultur politikak izan badira. Badira politikak, politika puntualak, badira laguntzak, baina estrategia orokor bat falta da. Eta oro har emaitzak azkar jasotzeko erabakiak jartzen dira martxan. Hori da eragile sozialesen zein administrazioko teknikariek ikusten dutena. Sarritan politi-

kak inprobisatuak direla, eraikin bat zertarako, nola eta beharrik ba ote dagoen pentsatu aurretik eskuratzen edo eraikitzen direla, demagun.

Gizarte eragileen iritzia da politika horiek ez direla berrikusten batzuetan, eta besteetan oso neurri itxi eta zehatzak markatzen dituztela. Eragileen egitasmoak marko horretara makurtzea beste erremediorik ez du, bestela laguntzarik gabe geratuko baita. Alegia, ez direla laguntzak edo politikak diseinatzen gizarteak aurkezten dituen egitasmoen edota beharren arabera, alderantziz baizik. Administrazio desberdinen artean ere ez dago kultura politika bat eztabaidatzeko lekurik. Zer esanik ez administrazioaren eta gizarte zibil autoeratuaren artean jardutekoa.

“Berezitu egin da euskara eta kultura. Euskara gehiago da hezkuntza, euskalduntzea. Kultura ez dago bereziki euskarari lotua”

1.31 solaskidea

Administrazioa eta gizarte zibila: harremanak eta bisioa

**“Sinistu eta al-
darrikatu behar
dugu eleani-
tzok, euskal-
dunok alegia,
balio gehiago
dugula”**

1.18 solaskidea

**“Behetik gora
egindako eki-
menak, hori da
gure klabea,
gero etorriko
dira erakun-
deak”**

1.42 solaskidea

**“Erakundeek
azpiegiturak
bermatu behar
dituzte, eta
herritik sortzen
dena, politi-
ka koherente
baten baitan,
lagundu”**

1.40 solaskidea

**“Administra-
zioa zerbitzu
plataforma bat
da: dauden
hutsuneak bete
eta dauden
beharrak ase-
tzen laguntze-
ko”**

1.64 solaskidea

Nola egituratu bi eragile horien arteko harremana?

Administrazioa bera aldaketa fase batean dago. Plano horizontala-
goan jardun beharraz ohartu da, sarean aritu beharraz, kultur eragileen
artean diruak banatzeaz gain edo hori baino, kultur eragileen beharrei
erantzun eta laguntzea izan beharko luke bere zeregina.

Horrekin, eta neurri batean administrazioaren eta gizarte autoeratu-
aren arteko talka historikoan arintze zantzuak agertzen diren honetan,
bestelako harreman bat planteatzeko unea iritsi da. Administrazioak dio
eragileek mesfidantzaz eta aurre-iriziz beteta etorri izan direla, eta era-
gileek diote administrazioak nagusikeriaz jokatu ohi duela.

Ukaezina da elementu extra-linguistikoek, bai administrazioaren
aldetik bai gizarte zibilaren aldetik izan duten zentraltasuna. Gatazka
politikoaren ondorio txarrak kulturaren ere berebiziko eragina izan dute.
Beste ikerketa-gai bat da hori berori ere.

Kultur eremu oso bat artikulatzea ez da erraza eta agian ezta desira-
garri ere. Kultur munduan denak sektoreka antolatuta eta ordezkari-
tzak jakinekin aritzeak ez du zentzurik. Bi eremuak beharko ditu: sektore
batzuen artikulatzea (industria kulturala den heinean), eta libreago edo
atomizatuago dabilen eragiletza eta sorkuntzari bere bidea hersturarik
gabe egiten uztea.

Sektorearen barneko harremanaz, esan daiteke euskal kulturaren
sektorea bakartzat hartu baino, azpisektoreak zedarritzea dela egokia-
go. Sektore bereko eragileek, industria sektore klasikoak (demagun,
makina-tresnaren industriak) egin ohi duen moduan, bidearen zati bat
elkarrekin egin behar dute: nora jo? zein bisioz eta zein helburuz? Bi-
dearen azken zatian, aldiz, lehiakide izango dira. Nola merkaturatu?
demagun hori erabaki behar dela eta erabakitzen dutela. Ondotik kon-
petentzian jardungo dute. Sektoreek administrazioarekin izan beharre-
ko harremana ere lankidetzaren ingurutik ikusten da. Berriz ere, indus-
tria tradizionalaren eredua: zer behar dituen kalitate hobez ekoizteko,
gehiago saltzeko edo dena delakoa elkarrekin erabaki behar dute. Era-
gile sozialak kexu dira administrazioa beti neurri diseinatuekin eta zer
egin behar den erabakita etortzen dela. Beraz, bi planotako dinamika
proposatzen da:

- Sektorekako eragileen arteko gutxieneko batasuna, adostasuna.
- Eragile eta instituzioen arteko harreman osasuntsu, berdinetik

berdineran, denen artean egiteko egin beharko den politika hori.

Denak denekin eta denean ados etortzea ez da erraza izango, eta agian behar ere ez da behar. Helmugak finkatu behar dira, horiek lortzeko, denbora eta moduak gora behera, bide berean abiatu. Helmuga adostek beldurra ere eragin dezake, horrekin batera bideak erabaki behar direlako eta horrek lehentasunak markatzea dakarrelako. Horretarako, autokritika beharrezkoa izango da, aztertzeke ea euskarazko kulturaren etorkizunaren xedetan jarduten ari garen, edota norberaren erakundearen bideragarritasuna bilatzen, soil soilik.

Helmuga markatzea estrategikoa da inondik ere. Horretarako, premisak ere jarri beharko dira. Premisaren premisak beharko luke izan ikuspegi zentratu batetik jardutea: euskaldun izatea munduan egoteko baleko modu bat dela, eta euskaldun izaten jarraitzeke zer den mesedegarri ikustea. Gu gara gure erdigunea. Hori da bisioa adostea. Kontuan hartu beharrezkoa da oinarrizko kontzeptu adostuak izatea (gramatika konpartitua) eta operatibitate linguistikoa, produkzioa eta kontsumo maila errealak ezagutzeko datu errealak eskura izatea. Administrazio-ko teknikariek presazko deritzote topagune bat antolatzekeari. Gutxien-gutxienik 'aliatu' izan daitezkeen horiekin elkarlana bideratzeko. Zentzu horretan kezka berbera partekatzen dute instituzioetako teknikariek eta gizarte zibilak.

“Determinazioa falta zaio abertzaletasun klasikoari. Errosotasun dramatikoan murgilduta dago. Autokritika serio bat egin behar da”

1.10 solaskidea

“Gizarte zibila arloka mugitu da eta bakoitzak berea defendatu du. Ez du eskaini proiektu orokor bat, ez du lan bateratua defendatu”

1.4 solaskidea

“Bisioa eta guneak behar ditugu. Beharrezkoa da inplikatu daitezkeen guztia inplikatzeko, maila nazionalen”

1.30 solaskidea

Berogailuak

“Ze ondare, ze elementu dira geroratu beharrekoak? Ze indar ditugu? Zer da bidean utzi beharrekoa? Termino horietan eztabaidatu behar da. Ikuspegi zentratu batetik, euskalduntasunetik, euskaldun izatea mundua egoteko gure modua dela sinestetik”
1.24 solaskidea

Euskara erdigunean izango duen kultur politika beregaina administrazio publikoak eta gizarte autoeratuak elkarrekin adosteak ekarriko du euskal kulturagintzan diren ekimen, gune, jende eta eremuak epelgailu izatetik berogailu izaterainoko bidea egitea. Zer egin bezain garrantzitsua da nola egin. Modu partekatu eta horizontalean jardutea, behetik gora, interesgarria da. Berogailu diren eta izateko bokazioa eta potentzialitatea duten ekimen eta egitasmo ugari dago. Bakoitzak zeri erantzuten dion, non eragiten duen, aztertzea beharrezko da, ekimen eredugarriak identifikatzeko eta optimizatu eta bultzatu beharrekoak lehenesteko. Hona hemen hainbat, ez guztiak:

- **Sormena:** Sormenari lehentasunezko sostengua ematea: sortzaileek sortzeko baldintzak egokiak izatea ezinbesteko da. Sortzaileak ere eragile izatea aberasgarri izango da.
- **Transmisio arautua:** Eskolak, baita aisialdi arloko eskolak ere, euskal kultura transmititzea helburu izan beharko luke, eta horretarako curriculumean txertatzea kontutan hartzekoa da. Pedagogia modu berri eta gozagarrien bitartez ume eta gazteak kulturara erakartzeko. Eta baita gurasoak ere.
- **Arnasgune geografikoak:** Euskararen eta euskal kulturaren arnasgune diren eremu geografikoak. Euskaldunen arteko gertutasuna sumatzen direneko gune horiek, hain zuzen. Horiek babestu egin beharko liriateke hizkuntzaren irizpidea garapen urbanistiko, industrial edo bestelakoan aurretik jarrita. Natur eremuak babesteko bideratzen diren politiketatik badaukagu zer ikasia. Adibidea: Uema.
- **Euskaratik eta euskaraz biziko den hiztun komunitatearen artikulazio lanaren aitzindarritza:** Horrek daukan garrantziagatik hauspoa eman behar zaio Euskara Elkarteen Federazioari. Horretarako Topaguneak kultur dimentsioari, eragiletzari, orain arte izan ez duen zentraltasuna eskaini beharko lioke. Era berean, administrazioak herritarren inguru hurbilean eragiten duten aktoreen aitortza egin beharko luke. Hori da eredu jasangarriena eta kultur ekosistemarentzat estrategikoa.
- **Kultur industriaren arnasgune operatiboak:** Adibidea: Martin Ugalde kultur parkea.
- **Tokian tokiko ekimenak:** Transmisioa, sormena eta zaletasuna bultzatuko duten eskualde, herri eta tokian tokiko ekimenak: Bonberenea gaztetxea, Azpeitiko Uztarria, Hernaniko Kulturola, Debagoineko Bagara, Lasarte-Oriako antzerki sarea, Mundumi-

ra Debagoienan, Elgetako kafe antzokia...

- **Ibildide integraleko ereduak:** Zaletu eta profesionalak egitasmo berean bilduko dituen eta kulturaren bide osotua oinarri izango duten egitasmoak. Adibidea: Bertsolaritza.
- **Elkargune mistoak:** Tankera desberdinetako eragileen elkarlana interesgune estrategiko eta orokorren mesedetan eratutako formula publiko-pribatuak. Adibidea: Mintzola fundazioa.
- **Hedabideak:** euskara eta euskaratik jarduten duten komunikabide zibil eta publikoak: Berria, Argia, herrietako hedabideak, Gipuzkoa Kultura TB, Goiena komunikazio taldea, Euskadi Irratia, Herri Irratia...
- **Sarea:** euskal blogosfera bera, eta baita ondare eta kultur produkzioaren digitalizatorako egitasmoak: Sustatu, Zuzeu, Gipuzkoa 2.0, Armiarma, Ahotsak, Jakintza ikastola etab.
- **Pentsamenduaren sorguneak:** Ikerketa, pertsamendua eta transmisioa landuko dituen guneak. Abidideak: Huhezi eta Soziolinguistika Klusterra

Kultur jardueraren eta balio-katearen optimizazioa bera beharrezkoa da. Lan hori euskal kulturak barren-barrenean dituen premietatik eta dituen indar-guneetatik egin behar da. Maila operatiboko kontua da optimizazio hori, baina oinarrian kontzientzia, euskaldun izateko eta jokatze nahia izan ezean, alferrikakoa izan liteke. Dimentsio politiko bat lantzea eta zabaltzea beharrezko da, neurri operatibo edo tekniko hutsek ezin dutelako aitzinarazi egoera ez-normalduan dagoen kultura bat. Ez da instrumentaltasun kontu bat, ez da kultur politika neurriak aplikatze soila, ez hori bakarrik: komunitate baten ezagutza lortzea, afirmazio sentimentuak zabaltzea eta maila desberdinetako eragile kontzientziatuak sortzea baizik.

Euskal kulturaren biziberritzearen historiak hori erakusten du, eta gaur egun han eta hemen, herri, eskualde, esperientzia, gune zibil eta publikoetan funtzionatzen duten ereduak horixe erakusten dute: baliabide egokia bai, lan egiteko modu konpartituak bai, baina baita, eta bereziki, euskararen, euskal kulturaren eta komunitatearen kontzientzia politikoa ere.

Gipuzkoa aitzindari da euskal kulturaren garapenean gizarte zibilaren partetik. Beste hainbeste esan liteke instituzio publikoengatik. Hala ere, euskal kulturaren beraren egoera larriak eskatzen du bi agente horien arteko harreman eta lankidetzaren osasuntsua lantzea: tokian tokiko helburuak markatzea, nora iritsi nahi dugun adostea, gutxieneoak

zeintzuk diren eta horien erdiesteko politikak eta ekimenak lehenestea, bai emaitzetan (politika ausart, beregain eta konplexurik gabeak abian jartzea) eta baita prozesuetan (gizarte zibil autoeratuarekin batera bisio eta gune benetan adostu bat implementatzeko orduan). Topaguneak eratu eta etorkizunari begirako erronkak diseinatzeko ordua da.

Estrategiak eta ekinbideak

Ikerketa honen alboan egin dugun beste azterlan zabalean, “Euskal kulturgintzaren estrategiak garatzeko oinarriak” izenekoan, 16 oinarri formulatu dira euskal kulturgintzaren biziberritzea ulertzeko modua kokatzeko. Hemen ez ditugu 16 oinarri horiek berriro idatziko (ikus aipatutako ikerketa txostenaren azken atalean). Dena dela, oinarrien ondoren 12 estrategia formulatu ditugu aipatutako txosten hortan, euskal kulturgintza garatzeko beharrezko ikusten ditugunak. Hauek dira euskal kulturgintza biziberritzeko hamabi estrategia horiek:

1. Euskal kulturgintzako eragile sozialak eta gizarte-erakundeak artikulatzeko pausoak ematea. Artikulazio hau bi mailatan gauzatu beharrekoa da. Batetik, euskal kulturgintzaren esparru bakoitzaren barruan, eta bestetik, esparru desberdinen arteko eremu orokorrean. Artikulazio honen elementu batzuk badira gaur egun –artikulatua dago bertsolaritza esparrua, edota edizio munduan bada artikulaziorik etab.-baina beste espazio batzuk falta dira.

2. Euskal kulturgintzaren esparru edo adierazpide bakoitzak bere esparrua ekosistema moduan lantzen hastea eta berau biziberritzeko elementu nagusien plangintza egitea hiru arlotan: transmisioa, sustapena eta jakintza.

3. Tokian tokiko gizarte-eragileak eta tokian tokiko eragile publikoen indarrak norabide honetan jarriz, herri eta auzoetako kulturgile kolektibo eta sortzaileen konexioa sustatzea. Herrietako abesbatza, musika talde, bertso eskola, antzerki talde, sortzaile, musika eskola eta abarren konexioan dagoen potentziala aktibatzea. Honekin batera ‘jaia-aren’ espazio sinbolikoaren potentzialak birsortzeko proiektuak sortzea.

4. Maila orokorrean eta esparru bakoitzean, euskal kulturgintzaren belaunaldi-transmisiorako bideak sortzea. Batetik, sortzaileak birsortzeko sortzaile-transmisioa bilatuz, bestetik partehartzaile transmisioa bilatuz bereziki partehartzean oinarritutako adierazpideen kasuan, eta hirugarrenik zaletasun-transmisioa bilatuz. Honetarako esparru bakoitzak bere bideak izan ditzake, formazio ez-arautuaren forma desberdinen bidez, formazio arautuak antolatuz, daudenak baliatuz edo beste motatako transmisio bideak jorratuz.

5. Hezkuntza arautuan euskal kulturgintzaren transmisioa txertatzea, ikastetxeen jardun curricularrean. Estrategia hau nolabait aurrekoaren barruan dago, baina badu autonomia propio bat.

6. Euskal kulturgintzaren adierazpide bakoitzean ‘merkatu doituaren’ parametroak landu, adostu eta modu dinamiko batean inplementatzea. Honek aurretik eskatzen du analisi-prozesu bat, eta eragile sozial

eta publikoen arteko interlokuzioa sortzea.

7. Euskal kulturgintzaren hedapen edo erresonantzia-kutxa antolatzea euskal herriko hedabide-sisteman. Hedabide nagusiek eta herri-eskualde mailakoek joka dezaketen funtzioa aztertu beharra dago euskal sorkuntzaren erresonantzia hobetu eta ziurtatzeko, gure baliabideak arakatzuz, beste herrialdetako esperientziak aztertuz, lege-aukeretatik hasi eta programetarako azterketa zabalean.

8. Euskal kulturgintzari buruzko jakintzaren arloa indartu eta artikulatzea. Euskal kulturgintzari buruzko dokumentazioa, ikerketa, gogoeta, bilketa eta formazioa eskaintzen duten guneak sustatzea, sortzea eta beren arteko elkarlan espazioa eratzea.

9. Aurrekoari loturik, euskal kulturgintzari buruzko ikasketak indartzea, bai belaunaldi berrietako gidaritzari begira, eta bai une honetako eragile politiko, kultur teknikari, dinamizatzaile, irakasle eta abarri begira.

10. Euskal sorkuntzaren edukiak internet sarean eta teknologia berrietan txertatzea. Estrategia hau presente egon da azken urtetan eragile publiko eta sozialen kezketan, eta ibilbide laburra egin duen arren jarraitu eta sakondu beharrekoa da.

11. Euskal kulturgintzaren kanpo-hedapena kuantitatibo eta kualitatiboa lantzea. Euskal lurraldeko erdal komunitateetako partaideei, hau da, biztanle gehienei, euskal kulturgintzaren hedapen kualitatiboa helaraztea eta mundu mailako presentzia guneak lantzea.

12. Euskal sorkuntzaren agertoki unibertsal iraunkor bat sortzea, prestigio handiko proiektu kultural-arkitektoniko batean. Agertoki unibertsal diziplinarreko batek katalizatzaile papera joka dezake sortzaileentzat, hartzaileentzat, proiektu batzuetarako harreman-gune moduan, autoirudiaren aldetik, euskal komunitatearen bisibilitatearen aldetik eta nazioarteko proiektzio moduan. Une honetan euskal kulturgintzak behar dituen hainbat katalizazio bideratzeko formula egokia izan liteke.

Hamabi estrategia hauek dira Euskal Herri osorako euskal kulturgintzak garatu ditzakeen estrategia orokorrak, eta Gipuzkoako euskal kulturgintzaren diagnostikoa egiteak berretsi egin digu hamabi estrategia hauen beharra. Hauez gain, eta berauei lotuta, badira estrategia eta ekintza zehatzagoak, espezifikoki Gipuzkoako lurraldean abiarazi litezkeenak. Hauetako batzuk goiko hamabi estrategia horien azpimultzo moduan uler daitezke, beste batzuk autonomia handiagoa dute. Dena den, hamabiko estrategia multzo hori ikuspuntu gipuzkoarretik osatzeko (arlotan) eta zehazteko (beste batzuetan) balio duten ekinbi-deak zerrendatuko ditugu amaitzeko:

- Jakintzaren alorrean euskal kulturagintza jorratzen duten eragileen bilgune bat sortzea -kluster forman edo beste metodologiengatik bidez-. Huhezi fakultateko Sorguneak ikertegia, Mintzola fundazioa, Bertsozale Elkarteko iker saila, Eusko Ikaskuntza... eta egon litezkeen beste jakintza-eragileak harremanetan jarritz, jakintza alorrean daukaguna elkartrukatu eta aurrerabideak diseinatzeko.
- Kultur teknikariei begira bi estrategia zehatz martxan jartzea. Batetik, eskualdeka biltzeko eta beren lana koordinatzeko sistema sortzea. Bestetik, Gipuzkoako kultur teknikarientzako formazio-ikastaro iraunkor bat sortzea, euskal kulturagintzaren inguruko jakintza eta estrategiak eztabaidatzeko.
- Herri eta eskualdeka ospakuntzen mapa egitea, eta ospakuntza tradizionalen berrikuntza sustatzea.
- Herrietako kultur taldeen (dantza talde, bertso eskola, musika talde, kultur gune autogestionatu, abesbatza, antzerki talde...) formazio, Gipuzkoa mailako topaketa eta indartze ekintzak sustatzea.
- Herrietako kultur taldeen balorizazioa bultzatzeko ekintzak antolatzea kultur eragile guztiei begira: kultur teknikariei begira eta politikariei begira. Euskara elkartearen eta beronen federazioaren izaera aintzatetsi eta sustatzea.
- Herrietako kultura talde desberdinak bildu edo konektatzeko esperientziak (Azpeitiko Uztarrria edo Hernaniko Kulturola esperientzien bidetik) sustatzea herri eta eskualdeetan.
- Musika eskolak herriko taldeekin lotzea, eta eskola hauen akademia-dimentsioaz gain beren ospakuntza-dimentsioa eta taldeak sortzeko hazi-dimentsioa lantzeko planak martxan jartzea.
- Euskarazko kultur ekoizpenen hedapena eta ikusgarritasuna lantzeko programa pilotuak martxan jartzea horretarako baldintza komunikatibo egokiak (hedabide sistemaren aldetik, gizarte-erakundearen sarearen aldetik...) eskaintzen dituen eskualde batean.
- Donostian, hiriburuak duen toki berezia kontutan hartuta, euskarazko kulturagintzaren bizitasunaz, programazioaz eta bisibilitateaz gogoeta bultzatzea.
- Hizkuntza politiken eta kultur politiken arloan, bien arteko gidarritza elkarbanatua sustatzea, elkarrentzat ezinbesteko diren eta elkarren osagarri diren bi ildoak gehiago lotuz, ildo filosofiko eta estrategiko komunak konpartitzetik hasiz. Udaletxe jakin batzuk

izan litezke txirikordatze hau esperimentatzen hasteko gune, eta beste maila batean bai Foru Aldundia bera ere.

- Euskal kulturgintzaren katalizatzaile-gune handi izan litekeen agertoki unibertsal hipotetikoaren gunerik egokiena Gipuzkoa izan litekeela pentsatzea logikoa da. Zentzu honetan, hipotesi hau lantzen hastea ere gipuzkoarron ekinbide moduan formulatzen dugu.